

OSMANLI DÖNEMİNDE ULUKALE KÖYÜ

Ulukale Village During The Ottoman Period

Enver ÇAKAR*

Geliş Tarihi: 10.09.2018/Kabul Tarihi:10.10.2018

Öz

Bu çalışmada, bugün Tunceli ilinin Çemişgezek ilçesine bağlı bir kırsal yerleşim birimi olan Ulukale Köyü'nün Osmanlı dönemindeki, idari, demografik ve ekonomik yapısı incelenmiştir. Çalışmada, başlıca kaynaklar olarak Osmanlı arşiv belgeleri kullanılmıştır.

1515 yılında Çemişgezek'le birlikte Osmanlı yönetimine geçen Ulukale Köyü, aynı adla anılan nahiyenin de merkezi olarak, tarihi kalesi, değirmeni, boyahanesi ve hanıyla çevresindeki köylere nazaran daha üstün bir konumdaydı. Buraya Müslüman Türk nüfusunun iskânı 1524-1540 yılları arasında gerçekleşmiştir. Fakat onların nereden geldikleri ve hangi aşirete mensup oldukları konusunda kaynaklarda bir bilgi yoktur.

Osmanlı Döneminde Ulukale, tarım ve hayvancılığın ön planda olduğu tipik bir Anadolu yerleşmesi özelliğini taşıyordu. Köyde vergiye konu olan başlıca ürünler, buğday, arpa, darı, üzüm ve pamuktu. Coğrafi yapısının müsait olması sebebiyle köyde hayvancılık da yaygın olarak yapılmaktaydı. Büyük ve küçükbaş hayvanların yanı sıra, arıcılık köyün ekonomik faaliyetleri arasında yer alıyordu. Ancak bugün Ulukale'nin en önemi geçim kaynağını oluşturan dut yetiştiriciliği Osmanlı döneminde pek yaygın değildi. Dolayısıyla bu ürünün köy ekonomisinde ağırlığını hissettirmesi Cumhuriyet Döneminde mümkün olmuştur. Köyde daha önce mevcut olan bağlar ise zamanla ortadan kalkmıştır.

Ulukale'nin tarihi yapıları, eski bir kale kalıntısıyla, cami, kilise, çeşme ve Ferruhsad Bey'e ait bir türbeden ibarettir. Fakat çeşme ve yakın zamanda restore edilen Ferruhsad Bey Türbesi haricindeki yapılar bugün harap durumdadır. Köyde Osmanlı döneminde iki defa cami yaptırılmış, bunlardan ilki zamana yenilerek yıkılırken, ikincisi 1994 yılında meydana gelen terör saldırısı sırasında yakılarak harabeye çevrilmiştir. Bugünkü cami ise köyün yeniden kurulduğu alanda inşa edilmiştir ve tarihi bir vasfı yoktur. Bununla birlikte, sarp bir tepenin altında kurulmuş olan köy yerleşmesi de camisiyle birlikte yandığından, eski evlerden geriye pek bir şey kalmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tunceli, Çemişgezek, Ulukale, köy, Osmanlı.

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi-Elazığ.

Abstract

In this study, the administrative, demographic and economic structure of Ulukale Village, a rural settlement unit in Çemişgezek District of Tunceli province, was examined. Ottoman archive documents were used as the main sources for this manuscript.

Ulukale village, which had been administered by Çemişgezek in 1515, was also the center of nahiyeh, the historical castle, the mill, the paint shop and the surrounding villages. The settlement of the Muslim Turkish population was realized between 1524-1540. But there is no sufficient information about where they came from and tribe.

Ulukale was a typical Anatolian settlement in which agriculture and animal husbandry were at the forefront during the Ottoman period. The main products in the village were wheat, barley, millet, grapes and cotton. Due to the availability of the geographical structure of the village livestock was also made widely. In addition to large and small animals, beekeeping was among the economic activities of the village. Today, however, the most important source of livelihood in Ulukale mulberry cultivation was not widespread during the Ottoman period. Therefore, it was possible to make this product feel its weight in the village economy during the Republican period. The vineyards that were present before in the village have disappeared over time.

Ulukale's historical structures consist of a mausoleum belonging to the mosque, church, fountain and Ferruh Bey, with an old castle ruin. However, structures other than the fountain and the recently restored Ferruh Bey mausoleum are in ruins today. In the village, the mosque was built twice during the Ottoman period, the first was defeated by the time and the second was burned and turned into ruins during the terrorist attack in 1994. Today's mosque was built in the area where the village was founded and there is no historical significance. However, the village settlement, which was built under a steep hill, burned down with its mosque, and there was almost nothing left from old houses.

Keywords: *Tunceli, Çemişgezek, Ulukale, village, Ottoman Empire.*

Giriş

Bugün Tunceli ilinin Çemişgezek ilçesi sınırları dâhilinde yer alan Ulukale Köyü, Çemişgezek'le birlikte, 1515 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim Safeviler'den alınan Çemişgezek'in yönetimini yerel hanedanlardan *Pir Hüseyin Bey*'e bırakmıştır (Ünal 1999: 17-18).

Çemişgezek Osmanlı idaresine geçtikten sonra, buradaki gelir kaynaklarını tespit etmek maksadıyla genel bir sayım (tahrir) yapılmıştır¹. Bu sayım işlemi, bundan sonraki yıllarda da ihtiyaç hâsıl oldukça tekrarlanmıştır. Bu sayımlara ait günümüze ulaşmış toplam beş tahrir defteri bulunmaktadır.

Bunların ilki; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (BOA) 64 numarada kayıtlıdır ve 1518 (H. 924) tarihlidir (Ünal 1999: 1). Bu defterde, Çemişgezek Sancağı'nın Ulukale Nahiyesi ve köyleri, 793-795. sayfalar arasında yer almaktadır.

İkinci defter; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 998 numarada kayıtlıdır. Bu defter, arşiv idaresi tarafından dizin ve tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır². Fakat defterin tarihi konusu tartışmalıdır. Çünkü ne zaman hazırlandığına dair bir tarih bulunmamaktadır. M. Ali Ünal, başka verilerden de hareketle, defteri 1523 olarak tarihlendirmiştir (Ünal 1999: 2). Bir icmal (özet) defter olmakla birlikte, mahalle ve köylere ait nüfus bilgilerini de ihtiva eden bu defterde, Ulukale Nahiyesi ve köyleri 166. sayfada yer almaktadır.

Üçüncü defter; yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 213 numarada kayıtlıdır. Ne zaman hazırlandığına dair defterde bir bilgi yer almamakla birlikte, Çemişgezek Sancakbeyi Mehmedşah Bey'in hasırlarının icmalini gösteren ve defterin baş tarafında bulunan kayıt, Rebiü'l-evvel 949 (M. 1542) tarihlidir³. Dolayısıyla defterin bu tarihten önce hazırlanmış olması gerekir. Nitekim M. Ali Ünal da bunu 1541 (H. 947) olarak tarihlendirmiştir (Ünal 1999: 3). Fakat defterin sayfaları eksik olduğundan Ulukale Nahiyesi ve köyleri mevcut değildir.

¹ Osmanlı Devleti'nde yeni fethedilen yerlerde öncelikli olarak genel bir nüfus ve arazi sayımı yapılırdı. Daha sonra belirli aralıklarla tekrarlanan bu sayımlar sonucunda hazırlanan defterlere Tahrir Defteri denirdi. Tahrir ve tahrir defterleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Öz (2010), "Tahrir", *DİA*, 39, İstanbul, s. 425-429; Mehmet Öz (1991), "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, 22, Ankara, s. 429-439; Halil İncelik (1954), *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara; Feridun M. Emecen (1991), "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Tahrir Defterleri", *Tarih ve Sosyoloji Semineri, 28-29 Mayıs 1990: Bildiriler*, İstanbul, s. 149-155; H. W. Lowry (1992), *Studies in Defterology: Ottoman Society in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, İstanbul; L. T. Darling (1996), *Revenueraising and Legitimacy: Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1500-1660*, Leiden; Fatma Acun (2000), "Osmanlı Tarihi Araştırmalarının Genişleyen Sınırları: Defteroloji", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 1, İstanbul, s. 319-332.

² Bkz. 998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-Kâdiriyye Defteri (93771530) I, *Dizin ve Tıpkıbasım*, Ankara, 1998.

³ Defterin baş tarafında yer alan dirlik kayıtları, hicrî 960, 971, 978 gibi muhtelif tarihleri içermekte ise de en eski olanı Rebiü'l-evvel 949 tarihlidir (bkz. BOA, TD, no: 213, s. 4-16).

Dördüncü defter; Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde (TKA) 164 numarada kayıtlıdır. Çemişgezek Sancağı'na ait sayısal verileri içeren bu defterin ne zaman hazırlandığı belirtilmemiştir. Ancak yukarıda bahsedilen 213 numaralı tahrir defteri, bu defterden kopyalanarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla 1541 (H. 947) tarihlidir (Ünal 1999: 3). Defterin baş kısmında 975 (M. 1567/1568) tarihi bulunmakta ise de, bu tarih sonradan yazılmıştır. Ulukale Nahiyesi ve köyleri söz konusu defterin 135a-138a sayfaları arasında yer almaktadır.

Çemişgezek hakkında bilgi veren son tahrir defteri ise Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde 106 numarada kayıtlıdır. Fakat bu defter, Çemişgezek Sancağı'nın yanı sıra, Harput, Ergani, Çüngüş, Çermik ve Hani kazalarını da ihtiva etmektedir. Çemişgezek Sancağı, toplamı 406 varak olan defterin 2-66. varakları arasında bulunmaktadır. M. Ali Ünal, icmal ve diğer ilgili belgelerle karşılaştırarak, defterin tarihini hicrî 973-974 (M. 1566-67) olarak tespit etmiştir (Ünal 1999: 4-5). Ancak Ulukale Nahiyesi ve köyleri bu defterde yer almamaktadır⁴.

Ulukale Köyü'nün 19. yüzyıldaki nüfusunu tespit etmek için kullandığımız en önemli defterler ise, nüfus defterleridir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Ulukale'nin de dâhil olduğu, Çemişgezek Kazası'na ait üç ayrı nüfus defteri bulunmaktadır. Sadece erkek nüfusun, yaşları ve fiziksel özellikleriyle belirtildiği bu defterlerin en eskisi 1835 (H. 1251) tarihlidir ve 2603 numarada kayıtlıdır. Toplamı 439 sayfa olan bu defterde, Ulukale Köyü'nün Müslüman nüfusu 43-51. sayfalar, gayrimüslim nüfusu da 389-390. sayfalar arasında yer almaktadır. Çemişgezek Kazası'na ait diğer iki defter 1840 (H. 1256) tarihlidir. Bunlardan 2604 numarada kayıtlı olan Müslüman nüfusu göstermektedir ve toplam 583 sayfadır. Ulukale Köyü, bu defterin 345-360. sayfaları arasında bulunmaktadır. 2605 numarada kayıtlı olan ikinci defter ise gayrimüslim (reâyâ) erkek nüfusu göstermektedir. Toplamı 153 sayfa olan bu defterde de Ulukale Köyü, 115-117. sayfalarda yer almaktadır.

Nüfus defterlerinin yanı sıra, Çemişgezek Kazasına ait bir Kefalet Defteri de bulunmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 2606 numarada kayıtlı bulunan bu defter, H. 1263 (M. 1846/1847) tarihlidir. Toplamı 127 sayfa olan bu defterde, Ulukale Köyü 18-21. sayfalar arasında yer almaktadır.

⁴ M. Ali Ünal, Ulukale Köyü'nün müstakil olarak defterde yer aldığı belirmekte ve köyün nüfusunu 144 hane, 50 mücerred olarak göstermektedir (bkz. Ünal 1999: 212). Fakat bahse konu olan defterde bu nüfusa sahip olan tek köy Hozat'tır. Dolayısıyla bir karışıklık meydana gelmiş olmalıdır. Bkz. TKA, TD, no: 106, v. 64a-65a.

1-Ulukale Adının Kökeni

Ulukale adı Osmanlı belgelerinde “*Ulu Kal’a*” olarak geçmektedir. “Çok yüksek, çok büyük” manasındaki “*ulu*” sıfatıyla, Arapça *kal’a* (kale) kelimesinden oluşan bu isim, zamanla “*Ulukale*” şekline dönüşmüştür. Bu ismi, köyün yaslandığı sarp bir tepenin en yüksek noktasında kurulmuş olan kalesinden almıştır. Bu kalenin harabesi halen mevcuttur. Fakat daha ziyade bir gözetleme kulesi niteliği taşıyan bu kalenin ne zaman inşa edildiğine dair kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır⁵.

1518 ve 1523 yıllarında Ulukale Köyü’nden *Rabat* adıyla bahsedilmektedir. *Rabat* kelimesinin aslı *ribat*⁶ olup bu yörede *rabat* şeklinde telaffuz olunmaktadır. 1541 tarihli Çemişgezek Livâsı Kanunnâmesi’nde; Çemişgezek havalisinde öteden beri tüccardan ribatlarda *tamga* (damga) vergisi alındığı, fakat bu tarihten sonra Çemişgezek Kasabası haricindeki bütün ribatlarda tamga vergisi alınması uygulamasına son verildiği belirtilmektedir⁷. Dolayısıyla 1541’den önce ribat özelliği taşıyan Ulukale Köyü’nde, tüccarın getirdiği malın özelliği ve miktarına göre, tamga vergisi alındığı, fakat bu tarihten itibaren ribat vasfını kaybetmesi sebebiyle, köyün artık sadece Ulukale adıyla anıldığı söylenebilir.

Esasen 16. yüzyılın başlarında Çemişgezek’te neredeyse her nahiyenin merkezinde bir “*ribat*” vardı; bundan dolayı ribat (rabat), nahiyeye merkezi gibi bir anlam da taşıyordu⁸. Mesela; 1518’de *Kerbüzek*, *Sebtoros*, *Sağman*, *Rabat*, *Keban* ve *Puşadı* nahiyelerinde *Rabat* isimli köyler vardı⁹. Yine 1518’de Gündüz Nahiyesi’nin merkezi “*Karye-i Kasaba*” olarak zikredilirken (BOA, TD, no: 64, s. 824), 1541’de aynı nahiyenin merkezinden “*Karye-i Rabât-ı Gündüz*” olarak bahsedilmektedir (bkz. TKA, TD, no: 164,

⁵ “*Kasaba dâhilinde ve (Ulu kal’a) ve (Rabât) karyelerinde mevcûd birer kal’a harâbesinin ahvâl-i târihiyeleri gayr-i ma’lûmdur*”. H. 1325 Tarihli Ma’mûretü’l-Aziz Vilayet Salnamesi, s. 247.

⁶ İlk İslam devletlerinde sınır boylarında askerlerin atlarını bağlayıp nöbet tuttıkları mekânlara ve buralarda inşa edilen müstahkem yapılara ribât, cihad sevabı almak için ribâtlarda toplanan gönüllü askerlere de murâbit adı verilmiştir. Başlangıçta cihad için hazır tutulan atların bağlandığı ve murâbitlerin konakladığı basit çadırlardan ibaret olan ribâtlar giderek müstahkem yapılara dönüşmüş, Hz. Osman zamanında özellikle Bizans saldırılarına açık Suriye ve Mağrib sahillerinde Bizans’tan kalma kalelerin yanı sıra yeni askerî binalar (ribâtlar) inşa edilmiştir. Fakat ticaret yolları üzerindeki geçitlerde inşa edilen ribâtlar bölgede İslâmlaşma’nın tamamlanmasından sonra kervanların yol güvenliğini ve konaklama ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik birer kervansarayına dönüşmüştür (Yiğit 2008: 76-79).

⁷ “*Ve nefs-i Çemişgezek’den gayri ribâtlarda tamga ref’ olunmuşdur. Min-ba’d nefs-i Çemişgezek’den gayri yerde bir akçe ve bir habbe tamga alınmaya*”. Ünal 1999: 187.

⁸ M. A. Ünal da her nahiyenin başına ribât deyimi eklendiğini; hatta bir nahiyeye adının Ribat (Rabat) olduğunu belirtmektedir. Bkz. Ünal 1999: 134.

⁹ Bkz. BOA, TD, no: 64, s. 783, 789, 799, 812, 819, 861.

v. 52b). Buna karşın birçok nahiye merkezi de “*nefs*” kelimesiyle vurgulanmıştır (Mesela; “Karye-i Nefs-i Mazgirt”, “Nefs-i Vagird” gibi).

2-Coğrafi Konumu

Tunceli yüksek ve çok dağlık bir bölgedir. Bu yükseklikten ve bol yağışlardan faydalanan kuvvetli akarsular, bu dağlık bölgede derin ve sarp dereler tesis etmiş, sıradağları birer birer kesip, zayıf olanları parçalamak suretiyle bölgeyi çetin ve engebeli hale getirmiştir. Burası, tarihi ana yollardan faydalanamadığı için, genellikle kenarda kalmıştır (Saraçoğlu 1989: 205). Bugün kullanılan yollardan biri Elazığ’dan çıkarak doğuda Palu yakınlarında batıya, Tunceli’ye doğru bir kol atmakta, bundan ayrılan kollar da ilçelere uğramaktadır. Esas yol ise Munzur üzerindeki büyük bir köprüden geçerek Pülümür’e çıkmakta ve buradan Erzincan Ovası başındaki Mutu Köprüsü’ne inmektedir ki, bu yol Tunceli’yi her yere bağlayan büyük yoldur. Buradan da Ovacık, Nazımiye ve Mazgirt’e yollar ayrılmaktadır (Saraçoğlu 1989: 219).

Ulukale Köyü, Çemişgezek’ten gelip Hozat’a ulaşan tali bir yol üzerinde bulunduğundan, stratejik bakımdan önemli bir konumdaydı. Bir vadinin sonunda ve sarp bir tepenin de eteğinde kurulmuş olan (bkz. Resim-1) bu köyün yerleşme şekli çevre köylerden bazı ayrıcalıklar göstermekteydi. Bulduğu yerin özel koşulları gereği, dar yollar köyü şekillendirmişti. Bağ ve bahçeler köyün altında, güneyde, genişleyen vadide yer almaktaydı (Sözen 1993: 119). Fakat köy, 1994 yılında PKK terör örgütünün saldırısı sırasında tamamen yakıldığı için ilk yerleşim yerinin takriben iki kilometre batısında yeniden kurulmuştur (bkz. Resim-3). Köyün eski yerleşim alanı ise bugün neredeyse tamamen harabe bir durumdadır.

3-İdarî Yapısı

Ulukale, Çemişgezek Sancağı’nın bir köyü olduğu için, idarî yapılanması da Çemişgezek’le paralellik göstermektedir. Osmanlı yönetimine geçtiği 1515 yılından itibaren Diyarbekir Vilayeti’nin sınırları içinde yer alan Çemişgezek¹⁰, 1550, 1568-1574 yılları arasında Erzurum Vilayeti’ne (bkz. Emecen-Şahin 1999: 79; Kunt 1978: 140), 1578-1588 yılları arasında da Diyarbekir Vilayeti’ne bağlıydı (Kunt 1978: 164).

17. ve 18. yüzyıllarda Diyarbekir Eyaleti sınırları içinde yer alan Çemişgezek Sancağı’nı (bkz. Kunt 1978: 191; Baykara 1988: 102; Kılıç 1997: 62-63; Yılmazçelik 1995: 129), 1821 yılında da Diyarbekir Eyaleti’ne bağlı olarak görmekteyiz (Yılmazçelik 1995: 133).

¹⁰ 1527’de de Diyarbekir Vilayeti’ne bağlıydı (Kunt 1978: 130).

Bundan sonraki yıllarda “kaza” statüsüyle, 1846’da *Maden-i Hümayun Eyaleti*’ne (BOA; NFS-d, 2606: kapak), 1856 yılında Harput Eyaleti’nin Harput Sancağı’na (Baykara 1988: 254; Aksın 1999: 33), 1880 yılında Dersim Vilayeti’ne (Yılmazçelik 2011: 94), 1888’de Dersim Vilayeti lağvedilip mutasarrıflığa dönüştürülünce *Mamuratü’l-Aziz Vilayeti*’ne bağlandı (Aksın 1999: 36). Çemişgezek’in ve onunla birlikte Ulukale Köyü’nün bu idari yapısı 1907 yılında da devam etmiştir (H. 1325 Tarihli Ma‘mûretü’l-Aziz Vilayet Salnamesi: 247).

Öte taraftan, Çemişgezek Sancağı da kendi içinde nahiyelere¹¹ taksim edilmişti ve Ulukale (Rabat) Köyü 1518’de yine aynı adla anılan nahiyeye (Ulukale Nahiyesi) bağlıydı. Bu nahiyeye, 16. yüzyılın başlarında (1518-1523) toplam 10 köyden oluşuyordu. Bunlar; *Rabat* (Ulukale), *Reşilo*, *İrken Kağın* (Erkağan/Bozağaç), *Dehke* (Toratlı), *Birastik* (Taşlık)¹², *Ahtük* (Tekeli), *Hardşad*¹³, *Stinsor Ulya* (Sinsor/Payamdüzü), *Stinsor Sufla* ve *Vank-i Hardşad* adlı köylerdi¹⁴. Bu köylerden sadece Reşilo¹⁵ Kürt köyü, diğerleri ise gayrimüslim köyleriydi. 1541 yılına gelindiğinde ise; Ulukale Nahiyesi’nin yine 10 köyü ve 6 mezrası vardı. Diğer iki defterden (TD 64 ve TD 998) farklı olarak, 1541’de *Eksek* adlı bir Kürt köyünün daha kurulduğu, buna karşın Vank-i Hardşad adlı köyün ise artık “*Kenise-i Hardşad*” (Hardşad Kilisesi) adıyla anıldığı görülmektedir (bkz. TKA, TD, no: 164, v.137a-b).

Ulukale Köyü, aynı adlı nahiyenin (Ulukale Nahiyesi) merkezi konumundaydı. Zira bu köyde, genellikle kasabalarda bulunan tekstil ürünlerinin boyandığı bir boyahane ile iki taş kapasiteli bir hububat değirmeni de vardı. Ayrıca köyün *Rabat* olarak isimlendirilmesi, burada bir hanın da olduğuna ve 1541’den önce buradan geçen tüccardan *tamga* adıyla bir verginin alındığına işaret etmektedir. Fakat, yukarıda da izah edildiği üzere, Ulukale Köyü’nde tamga vergisi alınması usulüne 1541’den itibaren son verilmiş, bu vergi bundan sonra sadece Çemişgezek Kasabası’nda alınmıştır.

1566 yılında Çemişgezek Sancağı’nın tahriri yapılmakla birlikte (bkz. TKA, TD, no: 106), Ulukale Nahiyesi’ni oluşturan köyler bu defterde yer

¹¹ Sözlükte “*taraf, cihet, yöre, kenar, bölge*” gibi anlamlar taşıyan “*nahiyeye*” kelimesi, Osmanlı idarî sistemi içinde bazen bir yönetim ünitesini ve bölgeyi, bazen de coğrafi bakımdan büyük veya küçük bir çevreyi ve yöreyi ifade etmekteydi (Şahin 2006: 306-307).

¹² Bugün Tekeli köyünün mezrasıdır.

¹³ “Hardşat”. 998 Numaralı *Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve ‘Arab ve Zü’l-Kâdiriyye Defteri (93771530) I, Dizin ve Tıpkıbasım*, s. 166

¹⁴ Bu köy adları, tahrir defterlerinde genellikle aynı olmakla birlikte bazı farklılıklar da göze çarpmaktadır. Mesela; 1518’de Reşilo adıyla zikredilen köy, 1523’te *Ekrad-ı Şoli*, 1541’de ise *Reşolu* adıyla kaydedilmiştir.

¹⁵ Bugün bu köyde Şavaklılar meskündür.

almamaktadır. Ulukale, daima Çemişgezek'e bağlı kaldığına göre, defterin bu kısmı eksiktir, yani sonradan yırtılarak veya tahrip olarak defterden ayrılmıştır. Bundan başka elimizde tahrir defteri bulunmadığı için de Ulukale Köyü'nün 19. yüzyıla kadar olan idari ve nüfus yapısını tespit etme şansına sahip değiliz. Fakat 1705 tarihli bir Mühimme Defteri kaydı, Ulukale Nahiyesi'nin 18. yüzyılın başlarında da mevcut olduğunu ve Hardşad Kilisesi'nin bazı bölümlerinin hükümetten izin alınmak suretiyle tamir edildiğini göstermektedir¹⁶.

Nüfus defterlerindeki verilerden anlaşıldığına göre, 1835 yılında Ulukale Nahiyesi artık mevcut değildi ve Ulukale Köyü de kaza merkezine yani Çemişgezek Kasabası'na bağlıydı. Çemişgezek'in bu tarihteki nahiyeleri ise; *Sisne*, *Sebtoros* ve *Kirnir*'di (BOA, NFS-d, 2604, s. 123, 185, 269). Fakat 1840 yılına gelindiğinde, Ulukale Köyü'nü bu defa *Âbad* adıyla kurulan yeni bir nahiyeye bağlı olarak görmekteyiz. Kaza merkezi olan kasabası haricinde, Çemişgezek Kazası'nın bu tarihteki diğer nahiyeleri ise *Sisni* (Sisne), *Sebtoros* ve *Kirnir*'di (BOA, NFS-d, 2604, s. 88, 183, 330, 464).

Cumhuriyet Döneminde Tunceli'ye bağlı bir ilçe statüsünde olan Çemişgezek'in, 1967 yılında *Merkez*, *Gedikler* (Germili) ve *Akçapınar* (Vaskuvan) olmak üzere üç bucağı vardı ve Ulukale Köyü Akçapınar Bucağı'na bağlıydı (Tunceli İl Yıllığı 1967: 20-21). Nahiyelere adlarını veren Germili (Germiri) ve Vaskuvan, 16. yüzyılın ilk yarısında Çemişgezek Sancağı'nın *Belde Nahiyesi*'ne bağlı iki ayrı köydü (998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-Kâdiriyye Defteri (93771530) I, s. 163, 164). 1840 yılında ise Vaskuvan Köyü, Âbad Nahiyesi'ne, Germiri Köyü de Sisni Nahiyesi'ne bağlıydı (bkz. BOA, NFS-d, no: 2604, s. 109, 377). Bu iki köy, muhtemelen 20. yüzyılda bucak haline getirilmiştir.

4-Nüfusu

1518'de Rabat (Ulukale) Köyü tamamen gayrimüslimlerden (Ermeni) oluşuyordu ve 31 hane (evli), 8 mücerred (bekâr) yetişkin erkek nüfusu vardı. Ortalama olarak, bir hanenin, anne, baba ve üç çocuktan oluştuğunu (toplam 5 kişi) varsaydığımızda, Ulukale'nin 1518 yılındaki tahmini gerçek nüfusunu 155 olarak tespit edebiliriz.

¹⁶ “Çemişgezek Kâdisına hüküm ki; Kazâ-i mezbûre muzafatından Ulukal'a Nâhiesinde sâkin ehl-i zîmmet re'âyâ tâifesi gelub nâhiye-i mezbûrede vâki' feth-i hâkâniden beru yerlerinde terk olunan Hardşad Kenisesi ba'zı mahalleri mürur-ı eyyâm ile harâbe müşrif olmağla mukaddemâ virilan emr-i şerîf mücebince kenise-i mezbûrenin harâbe müşrif olan mahallerinin...”, BOA, Mühimme Zeyli, no: 12, s. 158, hüküm: 659.

1523'te köyün nüfusu yine gayrimüslimlerden oluşuyordu ve vergi mükellefi toplam yetişkin erkek nüfusu 35 hane, 9 mücerred idi (998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-Kâdiriyye Defteri (937/1530) I, s. 166). Bu verilerden hareketle, hane sayısını 5 katsayısı ile çarptığımızda, köyün bu tarihteki tahmini gerçek nüfusu da 175 olmaktadır.

1541 yılına gelindiğinde; Ulukale Köyü'nde toplam 115 nefer yetişkin erkek nüfusun olduğu görülmektedir. Bunun 20 hane ve 6 mücerred Müslüman¹⁷ (tahminen 100 kişi), 69 hane ve 17 mücerred de (tahminen 345 kişi) gayrimüslimdi. Ayrıca köyde Çemişgezek Sancakbeyi Pir Hüseyin Bey¹⁸, in üç nökeri de vardı. Bunlar öteden beri *raiyyet* (yani toprağa bağlı köylü) yazılmadıkları için, buldukları yerlerde kendilerinden ve oğullarından baş akçesi ve avâriz vergisi¹⁹ alınmazdı²⁰.

1518 ve 1523 yıllarında Ulukale Köyü nüfusunu gayrimüslimler oluşturduğuna göre, Müslüman nüfus 1524-1540 yılları arasında köye iskân edilmiştir. Ancak mevcut verilerle bunların nerelerden getirilerek Ulukale'de yerleştirildiğini tespit etmenin imkânı yoktur.

¹⁷ 1541'de Müslüman nüfus şu isimlerden oluşuyordu: Süleyman oğlu Hüdavirdi, Süleyman oğlu Halil, Kasım oğlu Kalender (Mücerred), Pir Hüseyin oğlu Baretta, Sultan oğlu Muhammed ve kardeşi Oruc, Abdal oğlu Derviş Hüseyin ve oğlu Kurd (Mücerred), Süleyman oğlu Pir Budak ve kardeşleri Baba ve Hasan, Pir Veli oğlu Çoban (Nöker), Uzeyr oğlu Mehmed, Monla Mehmed oğlu Bayram Bey (Mücerred) ve kardeşi Şahvirdi, Monla Mehmed (İmam-Pir-i fâni), Piri oğlu İbrahim, Veli oğlu Yahşi ve oğulları Ağas? ve Kulu (Mücerred), Pervane, Şeyh Çoban oğlu Maksud ve kardeşi Hamza, Maksud oğlu Bulduk (Mücerred), Pir Veli ve kardeşi Eşref, Süleyman oğlu Hüseyin, Halil oğlu Yakub (Nöker) ve kardeşi Nurali (Nöker) (TKA, TD, nr. 164, s. 135a).

¹⁸ Erzurum ve çevresinde hüküm sürmüş Selçuklu emirlerinden Saltuk'un soyundan geldiği düşünülen Pir Hüseyin Bey, Bıyıklı Mehmed Paşa ile birlikte Çemişgezek'i Safeviler'den temizledikten sonra, sancakbeyliği Pir Hüseyin Bey'e yurtluk-ocaklık olarak verilmiştir. Ancak ölümünden sonra oğulları arasında iktidar kavgası çıkınca Osmanlı Hükümeti Çemişgezek'i klasik sancak haline getirerek merkezden bir sancakbeyi tayin etmiştir. Oğullarına ise Çemişgezek içinden oluşturulan üç ayrı sancağın yönetimi verilmiştir (Ünal 1999: 34-35).

¹⁹ Avâriz, önceleri savaş ve sefer gibi olağan üstü durumlarda reâyâdan alınan bir vergi olmakla birlikte, 17. yüzyıldan itibaren olağan bir vergil haline gelmiştir. Avâriz hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Halil Sahillioğlu (1991), "Avâriz", *DİA*, c. 4, İstanbul, s. 108-109; Oktay Özel (2000), "Avâriz ve Cizye Defterleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, (haz. Halil İnalçık-Şevket Pamuk), Ankara, s. 35-50.

²⁰ "Ve vilâyet-i mezbûrede merhum Pir Hüseyin Bey'in ba'zı ağaları ve nökerleri olub kadimü'z-zamândan ri'âyet olunagelüb hâliyâ defter-i cedid-i hâkânide dahi ra'iyet yazılmayub nöker deyü baş akçesiyle 'avâriz-ı divâniyeden mu'âf kayd olunub ellerine suret-i defter verilmişdir ol asıl defter-i cedide nöker yazılanların kendülerinden ve sulbî oğullarından oturdıkları yerde sipâhileri baş akçesi taleb itmeyeler 'avâriz-ı divâni dahi taleb olunmaya". (Ünal 1999: 187).

Yukarıda da bahsolunduğu üzere, elimizde Çemişgezek bölgesinin, 17. ve 18. yüzyıllardaki nüfus yapısını aydınlatacak herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Fakat 19. yüzyılda nüfus sayımlarının yapılmış olması²¹, bu konuda bizlere önemli veriler sağlamaktadır.

1835 yılında Ulukale köyünde toplam 66 hane ve bu hanelerde yaşayan 313 erkek nüfus bulunmaktaydı. Erkekler kadar kadın nüfus olduğunu varsaydığımızda, köyün tahmini nüfusu 626 olmaktadır. Bunlardan 62 hane ve 287 erkek nüfus Müslüman, 4 hane ve 26 erkek nüfus da gayrimüslimdi. Müslüman erkeklerin 83'ü 30'dan yukarı, 76'sı 15-30 arası, 115'i de 1-15 arası bir yaşa sahipti. Erkeklerin 13'ü ise bedensel özürlyüdü (BOA, NFS-d, no: 2603, s. 43-51). Köyün imamı 65 yaşındaki *Ömer Efendi*, ihtiyarı 60 yaşındaki *Muhammed oğlu Mahmud*, muhtarı da 23 yaşındaki *Mahmud oğlu Veli* idi. Ulukale'deki gayrimüslim haneleri ise; Timurci (Demirci) oğlu Kirkor, Timurci oğlu Nikağos, Dehkelü Hazar oğlu Nazar ve Tağarlı Boğos'un haneleriydi. Bu dört hanede toplam olarak 26 erkek nüfus barınmakta, bunların 8'i 1-11 yaş arası, 18'i de 11'den yukarı yaşta idi (BOA, NFS-d, no: 2603, s. 389-390).

1840 yılına gelindiğinde; Ulukale'deki Ermeni nüfusu altı haneye yükselmiş olmakla birlikte, toplam erkek nüfusu 25'e inmiştir. Hatta bunların dördü İstanbul'a gittiği için, köyde toplam 21 erkek nüfus kalmıştır. Hepsini çiftçi olan bu hane sahiplerinden ikisi İğob'un oğulları Kirkor ve Karabit'e, diğerleri ise Ohan oğlu Nikağos, Hazar oğlu Nazar, Vartan oğlu Boğos ve Arakil oğlu Sebraca'ya aitti (BOA, NFS-d, nr. 2605, s. 115-117). 1840 yılında, Ermeni nüfusa karşın, Ulukale Köyü'ndeki Müslüman nüfusunda bir miktar artış görülmektedir. Nitekim hane sayısı 62'den 87'ye, erkek nüfusu ise 287'den 303'e yükselmiştir (BOA, NFS-d, nr. 2604, s. 345-360). Bu verilere göre, köyün 1840 yılındaki toplam erkek nüfusu 324 olurken, tahmini gerçek nüfusu ise (kadınlarla birlikte) 648 olmaktadır.

1840 yılında Ulukale'deki hanelerden 8'i *tımarlı*²², biri *redif*²³, biri *kefşker* (ayakkabıcı), biri *değirmenci*, 46'sı *çiftçi* ve 8'i de *rençber* idi.

²¹ Osmanlı Devleti'nde düzenli nüfus sayımlarına 1830 yılından itibaren başlanmış, sadece haneleri oluşturan erkekler, yaşları ve fiziksel özellikleriyle birlikte, iskân mahallerine göre kayıt altına alınmışlardır. Bu nüfus sayımları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal H. Karpat (2003), *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

²² Tımar sistemi ve sipahilerin 19. yüzyıldaki durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İnalçık 2012: 168-173.

²³ Bu ordunun kuruluş amacı, Yeniçeri Ocağı'nın ilgasını (1826) müteakip Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla oluşturulan yeni orduya destek sağlamak ve halkı uzun süre mecburi hizmette tutmadan kendi bölgelerinde eğiterek iç güvenliği sağlamaktır. Bu ordunun

Ayrıca köyde hane reisi olmayan 7 redif askeri daha vardı. Köyün birinci muhtarı (*muhtar-ı evvel*), aynı zamanda tımarlı süvari olan *Muhammed oğlu Mahmud*, ikinci muhtarı (*muhtar-ı sâni*) da onun oğlu olan *Ali* idi. Bundan önce muhtar olarak adı geçen Veli ise, bu tarihte muhtarlık vazifesini kardeşine bırakmıştı. Köyün imamı olan Ömer Efendi'nin oğlu *Molla (Monla) Mahmud* redif imamı olarak vazife yapıyordu. Bu tarihte tımarlı süvari oldukları anlaşılan 35 yaşındaki *Numan oğlu Salih*, 50 yaşındaki *Memiş oğlu Mahmud Ağa* ve 37 yaşındaki *Hüseyin Bey oğlu Ali Bey*, 37 yaşındaki *İbşir oğlu Osman*, 42 yaşındaki *Veli oğlu Hasan* ile 32 yaşındaki *Cafer Ağa oğlu Ömer Ağa* ve 26 yaşındaki kardeşi *Ali Ağa* köydeki nüfuzlu ve varlıklı kişilerdi. Bunlardan Muhammed oğlu Mahmud Bey, Ali oğlu Hüseyin, Numan oğlu Salih, İbşir oğlu Osman ve Cafer oğlu Ömer Ağa ile kardeşi Ali Ağa, Çemişgezek Kasabası sakinlerinden *Kılıçlı Hüseyin Ağazade Abdurrahman Bey* ve kardeşi *Osman Ağa* ile birlikte Ulukale Köyü tımarını tasarruf ediyorlardı²⁴.

1846 yılında köyün imamı olarak yine *Abdullah oğlu Ömer Efendi*'yi görmekteyiz. Muhammed Bey'in oğlu *Mahmud Bey* birinci muhtar, Mahmud Bey'in oğlu *Ali* de ikinci muhtar olarak vazifesini sürdürüyordu (BOA, NFS-d, nr. 2606, s. 18-20).

1894 yılında Ulukale Köyü'nün toplam hane sayısı 127, nüfusu ise 445'ti. Nüfusun 427'si (252'si erkek, 175'i kadın) Müslüman, 18'i (9'u erkek, 9'u da kadın) ise Ermeni idi (H. 1312 Tarihli Ma'mûretü'l-Aziz Vilayet Salnamesi: 101).

1840-1894 yılları arasında, Ulukale Köyü'ndeki hane sayısında önemli bir artış olduğu ve 93'ten 127'ye yükseldiği görülmektedir. Fakat nüfus artışı, hane sayısı ile paralel artmamış, bilakis azalmıştır. Zira 1840'ta köyün erkek nüfusu 324 iken 1894'te 261'e inmiştir. Dolayısıyla sadece erkek nüfus dikkate alındığında, 54 yıl içerisinde köyde % 10 oranında bir nüfus kaybının olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedenlerini kesin olarak belirlemek zordur. Mesela 1874 ve 1889 yıllarında, ilki şiddetli olmak üzere, Palu'da depremlerin yaşandığını biliyoruz (Sunkar 2011: 28). Bu depremlerin Çemişgezek köylerini de etkilemiş olması muhtemeldir. Fakat hane sayısında, 1840 yılına nazaran bir düşüş yaşanmamış olması, ciddi bir hasarın olma-

en önemli özelliği subaylarının ve "efrâd-ı redife" denilen erlerinin dâimî statüde oluşuydu (Özcan 2007: 524).

²⁴ "Karye-i mezbûre (Ulukal'a) timâr olub bâ berât-ı 'alî kasabada Kılıçlı Hüseyin Ağazade Abdurrahman Bey karındaşı oğlu Osman Ağa ve karye-i mezbûre ahalisinden Muhammed oğlu Mahmud Bey ve Ali oğlu Hüseyin ve Numan oğlu Salih ve İbşir oğlu Osman ve Cafer oğlu Ömer Ağa ve birâderi Ali Ağa'nın 'uhdelerinde olmağla şerh virildi". BOA, NFS-d, nr. 2604, s. 345.

dığına işaret etmektedir. Öte taraftan, erkek sayısının kadınlardan % 30 fazla olması, iş bulmak amacıyla, köyden kente göç ihtimalini de zayıflatmaktadır. Şayet bir yazım hatası söz konusu değilse, köyde kadın sayısının ve doğum oranlarının düşük olması gibi bir ihtimal ön plana çıkmaktadır.

Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde; Ulukale Köyü nüfusunda ciddi oranda bir artış olduğu görülmektedir. Nitekim köyün, 1960 yılında 854, 1965 yılında 914 (Tunceli İl Yıllığı 1967, s. 20-21). 1973 yılında da 116 hane ve 920 toplam nüfusu olduğu görülmektedir. Ulukale, 1973 yılında, hane sayısı bakımından Akçapınar Bucağı'nın en büyük, nüfus sayısı bakımından ise ikinci kalabalık köyüdü (bkz. Tunceli 1973 İl Yıllığı, s. 58).

Netice itibariye Ulukale Köyü'nün nüfusu, 1518-1973 yılları arasında (1894 yılı hariç olmak üzere), genellikle artış göstermiş; 1518'de tahmini nüfusu 155 iken, 1523'te 175'e, 1541'de 648'e, 1835'te 626'ya, 1840'ta 648'e, 1960'ta 854'e, 1965'te 914'e, 1973 yılında ise 920'ye yükselmiştir. Başlangıçta, çevre yerlerden aldığı göçler sonucu, nüfusu hızla artan Ulukale, sonraki yıllarda da doğal nüfus artışı ve ufak çapta göçlerle kalabalıklaşmaya devam etmiştir.

19. yüzyılın ilk yarısında (1835-1840), Ulukale Köyü'nde hane sahipleri için kullanılan lakaplara baktığımızda; *Ağa Dayı, Ağık, Ahur, Bulanık, Cibo, Çelebi, Çöşek, Deli, Döne, Emür, Genco, İbo Dayı, Kadı, Kara, Kayık, Kel, Keleş, Kenyav, Kivenk, Köse, Kucur, Kürd, Lal, Monla (Molla) Paşa, Şahne, Tatar, Tirkeş, Tok, Vezik ve Zaza* gibi lakapların olduğu görülmektedir. Bunlardan başka, geldikleri memleketleriyle tanınan (*Maraşlı, Malatyalı, Baluşağı ve Gümraşlı*) dört aile de vardı. 1840 yılında erkekler için kullanılan en yaygın isimler²⁵ ise; Mustafa (23 tane), Ali (22 tane), Hüseyin (22 tane), Hasan (19 tane), Muhammed (19 tane), Ahmed (18 tane), Mehmed (17 tane), İbrahim (13 tane), İsmail (13 tane), Yusuf (12 tane), Bekir (11 tane), Veli (11 tane), Osman (11 tane) ve Abdullah (11 tane) gibi, dinî nitelik taşıyan isimlerdir. Diğer isimlerin de neredeyse tamamı İslami isimlerdir.

5-Zirai Üretim, Narh Fiyatları ve Vergiler

Günümüzde toprak, köylü ailesinin mülkü olarak, tarım ekonomisinin en önemli elemanı ise de Osmanlı Devleti'nde *mîrî* adıyla farklı bir statü taşıyordu. Mîrî arazi rejiminde, bağlar ve bahçeler dışında, hububat tarımı yapılan ve tarla olarak kullanılan arazilerin hepsi devletin mutlak mülkiyeti altındaydı. Bunlar para ile satılamaz, hibe ve vakıf edilemezdi. Çünkü büyük kitlelerin geçimi, ordunun ve şehirlerin iâşesi hububat ekimine dayanmak-

²⁵ 1840 tarihli deftere göre ve baba isimleri hariç olmak üzere tespit edilmiştir.

taydı. Hububatın yeterince ekilmemesi durumunda ise darlık ve açlık meydana gelebilirdi. Bundan dolayı devlet, hububat ekimini kontrol altında tutmak zorunluluğunu duymuştur (İnalcık 1993: 3-4).

Çemişgezek'te bir çiftçi öldüğünde toprağı olduğu gibi oğluna intikal ederdi ve bunun için sipahi olanlar ondan ayrıca ücret talep edemezlerdi. Fakat çiftçinin oğlu yoksa kardeşi varsa, tapu resmini ödemesi kaydıyla toprağı kardeşine verilir. Şayet kardeşi de yoksa toprağı eşine ve kızlarına veya amcalarına intikal etmez, toprağın gelirini tasarruf eden sipahi kime isterse ona verirdi (Ünal 1999: 185).

Tapu resmi alınarak köylü aile birliklerine (hane) işletmeleri amacıyla verilen arazide üretim işini bizzat hane sahibi düzenler, öküz, sapan ve tohumu da kendisi sağlardı. Bu rejimde, köylü aile ünitesi esas itibariyle aile reisi olan koca, kadın, çocuklar ve çoğu zaman evlenmiş oğullarla torunlardan oluşurdu. Fakat devlet vergi mükellefi olarak kocayı tanırdı (İnalcık 1993: 4).

Osmanlı klasik vergi düzeninde bir çift (çiftlik) arazi, verim kabiliyetine göre 60-150 dönüm arasında değişmekteydi (Emecen 1993: 309) ve tasarruf eden her haneden "*çift resmi*" adıyla bir vergi alınmaktaydı. Yılda bir kez alınan bu vergi, sadece şahsi bir vergi olmayıp aynı zamanda bu ünitenin de vergilendirilmesiydi. Şayet çiftçi bir çiftliğin yarısı kadar bir araziye (*nim-çift*) tasarruf ediyorsa vergisini de ona göre öderdi.

Çemişgezek Sancağı için düzenlenen 1518 ve 1541 tarihli kanunnamelerde, vergilendirmenin ne şekilde ve ne zaman yapılacağı ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Buna göre; her yılın mart ayı başında olmak üzere, köylerde sakin olan Müslüman erkeklerden tam *çift* tasarruf edenlerden 50 akçe *resm-i çift* ve altı akçe *ırgadiye*, *nim-çift* yer tasarruf edenlerden de 25 akçe *resm-i çift* ve 6 akçe *ırgadiye* vergisi alınırdı. Fakat Çemişgezek'in ekseri dağlık olduğu için, arazileri tam ve *nim* çifte uygun değildi. Bundan dolayı vergilendirme, dönüm esasına göre yapılır ve çiftçiden çift resmi yerine zemin resmi (*resm-i zemin*) alınırdı. Zemin resmi ise her iki dönüme bir akçe olarak tespit edilmişti. Şayet hane sahibinin ekebileceği toprağı yoksa ondan 12 akçe *bennak resmi* ile 6 akçe *ırgadiye resmi* alınırdı. Bunlardan artık çift resmi talep edilmezdi. Bekâr olan ve kazanç temin edebilecek yaşta bulunan erkek çocuklar da vergi mükellefi sayılır, onlardan da 6 akçe *mücerred resmi* alınır, ancak *ırgadiye resmi* alınmazdı (Ünal 1999: 183-185). Buradaki *ırgadiye resmi*, köylünün devlete veya onun temsilcisine yapmakla mükellef olduğu bedeni hizmetlerin bir karşılığı olmalıdır.

Gayrimüslim köylü erkeklere gelince; cizye vergisi haricinde²⁶, onlardan çift, bennak ve mücerred resmi adı altında vergi alınmaz, her yetişkin erkekten evli-bekâr ayrımı yapılmaksızın 20 akçe *ispenç* ile sadece evli olanlarından 6 akçe *ırgadiye resmi* alınır (Ünal 1999: 183-185).

1518 yılında Rabat (Ulukale) Köyü nüfusu tamamen gayrimüslimlerden oluşuyordu. Bundan dolayı köyde Müslümanlardan alınan çift, bennak ve mücerred vergileri mevcut değildi. Her yetişkin erkek 25 akçe *ispenç* vergisi ödemek zorunda olduğu için, 31 hane ve 8 mücerredin toplam *ispenç* vergisi 975 akçeydi.

1518'de köydeki toplam buğday üretimi takriben 64,1 ton (2500 kile²⁷), arpa ve darı üretimi de 17,3 ton (750 kile) civarındaydı. Köyde, Müslüman ve gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın, toprak mahsullerinden 1/5 oranında öşür vergisi alınıyordu. Bu bağlamda; buğdayın öşrü 500 kile veya bunun karşılığı olarak 4000 akçe, arpa ve darının öşrü ise 150 kile veya 1500 akçeydi²⁸.

Hububattan başka Ulukale'de bağ yetiştiriciliği de yapılıyordu. Nitekim üzümünden elde edilen şıradan 1/5 oranında öşür vergisi alınıyordu²⁹. Buna göre köylüden tahsil edilen yıllık şıra öşrü 1518'de 140 men³⁰ veya 700 akçeydi³¹.

Öte yandan, Ulukale'de su kuvvetiyle çalışan bir tahıl değirmeni de vardı. İki taş kapasiteli olan bu değirmenden yıllık 100 akçe vergi geliri (*resm-i âsiyâb*) elde ediliyordu. Her taşı için aylık 5'er akçe vergi tayin edildiğine göre, bu değirmenin yılın 10 ayı çalıştığı, iki ayı ise faaliyetini

²⁶ Cizye, bülüğ çağına erişmiş, vücut ve akılca sağlam, ayrı iş gücü sahibi ve 300 akçelik menkul mala sahip olan her gayrimüslim erkekten alınan bir şer'î vergidir (Ünal 1999: 121). Tahrir defterlerinde, köylerde oturan gayrimüslimlerden ne kadar cizye alındığı belirtilmemiş, sancağın toplam cizye miktarı yazılmıştır. Bundan dolayı Ulukale Köyü'nün cizye vergisini ayrıca belirleme şansımız yoktur.

²⁷ Çemişgezek'te hububat ölçümünde kullanılan kile, İstanbul'da kullanılan kilenin ¼'üne eşitti (Ünal 1999: 185). Osmanlı Devleti'nin resmi ölçü birimi olan bir İstanbul kilesi ise 16. yüzyılda 20 okka, yani 25,6589 kg buğday ve un, 23,093 kg arpa alırdı (Kallek 2002: 569). Buna göre, Çemişgezek'te kullanılan kile de 6,4147 kg buğday, 5,7732 kg arpa almaktaydı.

²⁸ 1518 yılında Çemişgezek'te bir İstanbul kilesi buğdayın resmi fiyatı 8 akçe, arpa ve darı ise 6 akçe idi. 1541 yılında ise buğdayın kilesi 9 akçe, arpa 6 akçe, darı da 4 akçeydi. Ünal 1999: 101.

²⁹ Müslümanların bağ, pamuk ve meyvelerinden yedide bir oranında vergi alınırken gayrimüslimlerden beşte bir oranında vergilendirme yapılmaktaydı. Ünal 1999: 183.

³⁰ 1518'de Diyarbakır menni (ipek ve kumaş için) 1580 dirhem = 5,06763275 kg., Harput menni (ipek için) de 1800 dirhem = 5,7732525 kg. çekerdi (Kallek 2004: 29).

³¹ Bir men şıra 5 akçeydi.

yürütmediği söylenebilir. Yine köyde tekstil ürünlerinin boyandığı bir *boyahane* mevcut olup, bu boyahaneden de yıllık 500 akçe vergi alınıyordu (BOA, TD, no: 64: 793). Bütün bunlardan başka, çeşitli gelir kalemlerini ihtiva eden ve *bâd-i hevâ* olarak adlandırılan vergi miktarı da 225 akçeydi³². Dolayısıyla Ulukale Köyü'nün 1518 yılında devlete veya onun temsilcisi olan sipahiye ödemekle mükellef olduğu yıllık verginin miktarı 8.000 akçeydi.

1541 yılında Ulukale'de Müslüman nüfus da bulunduğu için, artık köyden bennak ve mücerred resimleri de alınmaya başlanmıştır. Buna göre, evli olan, fakat geçimini sağlayabilecek yeterlilikte toprağı olmayan her köylü erkekten 12 akçe bennak resmi ve 6 akçe de ırgadiye resmi alınıyordu. Yani evli olan her erkek herhangi bir iş yapmasa bile toplamda 18 akçe devlete vergi vermekle mükellefti. Bekâr olup, olgunluk çağına erişmiş her erkekten ise 6 akçe mücerred resmi alınır. Çemişgezek genelinde çifti olan her Müslüman çiftçiden 50 akçe çift resmi ve 6 akçe ırgadiye resmi alınırken, yarım çifti olanlardan ise 25 akçe çift resmi ve 6 akçe de ırgadiye resmi alınmaktaydı (Ünal 1999: 185). Ancak, yukarıda da belirtildiği üzere, Ulukale Köyü'nün ekseri dağlık olduğu için, tam ve yarım çift niteliğinde arazileri yoktu. Bundan dolayı çift resmi de alınmıyordu³³. Ulukale'deki gayrimüslimlerden ise çift, bennâk ve mücerred resimleri alınmaz, bunların yerine her yetişkin erkekten yıllık 25 akçe ispenç vergisi alınır. Ancak evli olanlar ayrıca 6 akçe de ırgadiye resmi öderlerdi. Buna göre, 1541 yılında Ulukale Köyü'nden tahsil edilen yıllık bennak vergisi 240 akçe, mücerred vergisi 36 akçe, ispenç vergisi 2.150 akçe, ırgadiye vergisi de 534 akçeydi (TKA, TD, no: 64, v. 135a-b).

1541 yılında köydeki toplam buğday üretimi takriben 41 tona (1600 kile) gerilerken, arpa ve darı üretimi 24,5 tona yükselmiştir³⁴ (18,5 ton/800 kile arpa ve 6 ton/300 kile darı). Bu ürünlerin vergilendirmesi 1/5 oranında yapıldığı için, Ulukale Köyü'nden bu mahsullerden sağlanan toplam vergi

³² Bâd-ı hevâ defterlerde tek başına yazıldığı gibi, birçok resimle birlikte de geçmektedir. Nitekim kanunnâmelerde bu terimin birkaç çeşit resim için kullanılan genel bir ad olduğu açıkça görülmektedir. Mesela; resm-i arûs, cürm-i cinâyet, ev tapusu ve deştibânî bâd-ı hevâ çatısı altında zikredilen vergilerdendir. Bunlardan arus resmi gelin olan kız ve kadınlar için erkeklerden alınırken, cürm-i cinayet ise suç işleyenlerden, suçun çeşidine göre alınan cezalardı (Sahillioğlu: 417).

³³ Çemişgezek Sancağı'nda tam-çift ve yarım-çifti olmayan köylerde toprak vergisi dönüm hesabına göre tespit edilir ve her iki dönüme bir akçe zemin resmi alınır. Ulukale Köyü'nde zemin resmi alınmadığına göre, köylünün elinde 24 dönümden fazla ekebileceği tarlasının olmadığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı bütün evli erkekler topraksız yani bennak kabul edilip, vergilendirmeleri ona göre yapılmıştır.

³⁴ Arpa ve darı üretimine ağırlık verilmesi, bu dönemde hayvan yemine olan talebin de arttığına işaret etmektedir.

miktarı 320³⁵ kile buğday (parasal değeri 2880 akçe), 160 kile arpa (960 akçe) ve 60 kile de darı (240 akçe) idi. Vergiler akçe cinsinden parasal değerleriyle yazılmakla birlikte, köylüden aynî olarak tahsil ediliyordu³⁶. Bu tarihte köyde pamuk ekimi de yapılıyordu. 1541 yılında pamuktan alınan vergi miktarı 10 men, yani 500 akçeydi. Bir men 16. yüzyılda takriben 5,5 kg olduğuna göre, köydeki toplam tahmini pamuk üretimi 50 men yani 275 kg civarındaydı. Bir men pamuğun fiyatı ise 50 akçeydi. Köyde bağcılık da yaygın olan bir zirai meşguliyetti. Nitekim köyün yıllık toplam *bağat resmi* 1130 akçeydi³⁷. Fakat tahrir defterlerinde Ulukale’de dut yetiştiriciliğine dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Bu durumda, bugün köy ekonomisinde en fazla ağırlığı olan dut yetiştiriciliğinin yakın zamanlarda, belki de bağcılığın yerini almak suretiyle, gelişme gösterdiği söylenebilir. Bunların yanı sıra, köyde öteden beri badem ve çeşitli meyve ağaçlarının varlığı da bilinmektedir. Çünkü 1541 yılında badem ve meyvelerden toplam 200 akçe vergi alındığı kayıtlıdır (TKA, TD, no: 164, v. 135 a-b).

Çemişgezek’te koyun ve keçilerden alınan vergiler padişah haslarına dâhil olduğu için, tahrir defterlerinde sancağın toplam ağnam resmi tek kalemde yazılmıştır. Bundan dolayı Ulukale’deki hayvan sayılarını ayrıca tespit etme şansımız yoktur. Fakat hayvansal ürün ihtiyacını karşılamak maksadıyla da olsa köylünün çok sayıda küçük ve büyük baş hayvan beslediği açıktır. Küçükbaş hayvanı olanlar, her iki koyun veya keçi için devlete birer akçe vergi (*resm-i ağnam*) ödemekle mükellefti. Ulukale’de 1541 yılında arıcılık da yapıldığı, köylüden alınan 200 akçe tutarındaki *kivare*³⁸ vergisinden anlaşılmaktadır. Fakat bu vergiden hareketle köyde ne kadar arı kovanı olduğunu tespit etmek mümkün olmamakla birlikte, Ulukale Nahiyesi köyleri içerisinde en fazla bal üretiminin Ulukale Köyü’nde yapıldığını söyleyebiliriz. Bu köyü, sırasıyla, 120’şer akçe vergisiyle Dehkelü ve Ahtük, 100 akçe vergisiyle Kenise-i Harşad, 60 akçe vergisiyle Stinsor Ulya, 30 akçe vergisiyle Stinsor Sufla ve 20 akçe vergisiyle de Harşad köyü takip etmekteydi. Diğer köylerde kivare vergisinin olmaması, buralarda arıcılığın yapılmadığını göstermektedir.

³⁵ Bir kile buğday 8 akçe olduğuna göre doğrusu 360 kile olmalıdır.

³⁶ “*Vilâyetde eğer ucuzluktur ve eğer kızlıktır reâyâdan öşür bedeli akçe alınmayıp eğer buğday ve eğer arpa ve sâir hububât her ne ise ölçülüb aynıyle tereke vireler eğer sancakbeyleridir ve eğer sâir zu’emâ ve gayridir reâyâyâ zulm idüb öşür bedeli akçe taleb itmeyeler itmek isterlerse hâkimü’l-vakt olanlar men’’ ideler*”. Ünal 1999: 186.

³⁷ 1541 yılında Çemişgezek’te Müslümanların her yüz teğek bağından beş akçe, gayrimüslimlerden ise altı akçe vergi alınmaktaydı (Ünal 1999: 186). Bunların hepsini gayrimüslim bağı olarak kabul ettiğimizde, köyde 19 binden fazla teğek bağı olduğu anlaşılır.

³⁸ Kivâre veya küvâre Arapça bir kelime olup petek anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Lûgat*, s. 626.

Yukarıda da açıklandığı üzere, Ulukale Köyü, çevre köylere nazaran bölgesinde bir kasaba vasfını taşıyordu. Köyün camisi ve kilisesi olduğu gibi, muhtemelen hanı, bir boyahanesi ve su kuvvetiyle çalışan bir tahıl değirmeni de vardı. Boyahanenin vergi geliri 1541 yılında 700 akçeye yükselirken (1518’de 500 akçeydi), değirmenin yıllık vergisi 60 akçe olarak tespit edilmiştir. Değirmenin 1518’de 100 akçe vergisinin olması, önceden on ay olarak belirlenen çalışma süresinin 1541’de altı aya indirildiğini göstermektedir. Zira her taşı için takdir edilen aylık vergisi beş akçeydi. Köydeki değirmen iki taş kapasiteli olduğu için de yıllık vergisi 60 akçeydi.

Bunların dışında, köylüden alınan başka vergiler de vardı. 1518 tarihli defterde belirtilmeyen bu vergilerden *tapu*³⁹ ve *deştbanı*⁴⁰ nin yıllık miktarı 150 akçe, *bad-ı heva* ve *cürm-i cinayet* vergisi miktarı da 510 akçeydi.

Netice itibariyle Ulukale Köyü’nün devlete veya onun temsil eden sipahiye ödemekle mükellef olduğu toplam yıllık vergi miktarı 1518’de 8 bin akçe iken, 1541’de 10490 akçeye çıkmıştır⁴¹. Bu artış, bazı mahsullerde fi-yat artışının yanı sıra, üretimin artması ve yeni vergilerin konmuş olmasından kaynaklanmıştır. Nitekim 1518’de bir kile buğdayın resmi fiyatı 8 akçe iken, 1541’de 9 akçeye yükselmiş, toplam arpa ve darı üretimi ise takriben 17,3 tondan 24,5 tona ulaşmıştır.

6-Mimari Yapılar

6.1-Kale

Köye adını veren kale (Ulu Kale), günümüze sağlam olarak ulaşmamıştır. Osmanlı döneminde kale olarak kullanıldığı da meçhuldür. Sadece 1907 yılında harabe halde olduğuna dair bir kayıt vardır⁴².

³⁹ Mülkiyeti devlete ait araziden çift tasarruf eden reâyâ, bir defaya mahsus olmak üzere sipahiye resm-i tapu adı altında bir resim öderdi (Ünal 1999: 130). Reâyâdan ev yeri için de tapu alınması kanundu, fakat reâyânın ziraat için tapuladığı yerde ev yapması halinde tapu alınmazdı. Yine bir kişi sipahiden izinsiz olarak çalılık ve taşlık yeri temizleyip tarla yapsa, üç yıla kadar elinden alınması ve tapu istenmesi yasaktı. Üç yıldan sonra sipahi tapu talep edebilirdi ve öncelik hakkı da o yeri ihya edenindi. Bu da Osmanlı Devleti’nin reâyâyı ormanlık yerlerden, çalılık ve taşlık yerlerden tarla açmaya teşvik etme siyasetinin bir yansımasıdır (Öz 2007: 492).

⁴⁰ Çemişgezek Kanunnamesi’nde ceraim-i hayvanat olarak da isimlendirilmektedir ve buna göre, herhangi bir şahsın atı veya sığırı bir başkasının ekinine girip zarar verirse, hayvan sahibinden her sığır veya at başına beşer akçe cürüm alınır, ekin sahibinin zararı tazmin edildiği gibi, hayvan başına da beşer sopa vurulurdu (Ünal 1999: 129).

⁴¹ TKA, TD, no: 164, s. 135b.

⁴² “Kasaba dâhilinde ve (Ulukal’a) ve (Rabât) karyelerinde mevcûd birer kal’a harâbesinin ahvâl- târihiyeleri gayr-i ma’lûmdur”. H. 1325 (M. 1907) Tarihli Ma’mûretü’l-Aziz Vilayet Salnamesi, s. 247.

6.2-Cami

Ulukale Köyü'nün en eski camisi *Hacı Mustafa Paşa* tarafından yaptırılmıştır. 1691 yılı sonlarında köy halkına hizmet verdiği anlaşılan bu caminin yapıldığı tarihi gösteren bir kitabesi mevcut olmadığı gibi, resmi belgelerde de bu konuda herhangi bir bilgi yoktur. Yine caminin bânisi olan Hacı Mustafa Paşa'nın kimliği konusunda da kesin bir bilgiye sahip değiliz. Fakat onun Çemişgezek'in de bağlı olduğu Diyarbakır Eyaleti valilerinden biri olması muhtemeldir.

Bir vakıf eseri olduğu anlaşılan köy camisi, zamanla yıpranıp yıkıldığı için, 1797 yılında (veya az öncesinde) yeniden inşa edilmiş, içine bir minber de konularak, cami olabilmesi için hükümetten izin istenmiştir (bkz. VGMA, HD, no: 565, s. 77). Zira bir mescidin cami olabilmesi ve orada vakit namazlarından başka, cuma ve bayram namazlarının da kılınabilmesi için merkezi hükümetten izin alınması gerekiyordu.

M. Sözen, evler arasına sıkışmış, moloz taşlardan yapılmış, yalın görünümlü bir yapı olarak bahsettiği bu ikinci köy camisinin, herhangi bir kaynak göstermeksizin, Diyarbakır'da bir süre valilik yapan *Yusuf Ziya Paşa*⁴³ tarafından 1793/1794 (1208 H.) yılında yaptırıldığını söylemektedir (bkz. Sözen 1973: 121). Onun bahsettiği Yusuf Ziya (Ziyaeddin) Paşa, 1785-1799 ve 1807-1811 yılları arasında olmak üzere, emsallerine göre çok uzun bir süre Maden Emîni olarak görev yapmış (Beydilli 2013: 34), Keban'da kendi adıyla anılan, cami, medrese, kütüphane ve çeşmeden oluşan bir külliye de inşa etmiştir⁴⁴ (bkz. Çobanoğlu 2013: 37-38). 1797 yılı Hurufat kayıtlarında, cami minberinin köy halkı tarafından yaptırıldığı ifade edilmekte⁴⁵, cami bânisinin kim olduğu ise belirtilmemektedir. Fakat onu da köy halkının yaptırmış olması muhtemeldir. Çünkü camiye Yusuf Ziya Paşa yaptırmış olsaydı, kitabesiyle birlikte minberini de yaptırır veya bu camiyle ilgili

⁴³ Yusuf Ziya Paşa, 1793-1794 yıllarında Diyarbakır valiliği yapmıştır (Yılmazçelik 2000: 250). M. Süreyya, Yemencizâde lakabıyla bilinen Yusuf Paşa'nın 1792/1793 yıllarında Diyarbakır valiliği yaptığını yazmakta ise de, akabinde Yusuf Ziya (Ziyaeddin) Paşa'yı da 1793/1794 (H. 1208) yıllarında Diyarbakır valisi olarak zikretmektedir (bkz. M. Süreyya 1996: 1700-1702). Muhtemelen burada bir yanlışlık yapılmıştır. Çünkü Yusuf Ziya Paşa'dan önce Ferhad Paşa, sonrasında ise Hasan Paşa Diyarbakır valisidir (bkz. Yılmazçelik 2000: 250).

⁴⁴ Bu külliye için kurulan vakfın gelir ve gider kalemleri için bkz. Çelik 2014: 49-64.

⁴⁵ “Çemişgezek Kazâsına tâbi Ulukal'a nâm karyede câmi'de hasbî imâm ve hatîb olan İbrahim fevt olub ve câmi'-i mezbûr mürûr-ı eyyâm ile münhedim olmağla ehl-i karye bi-izn-i hümâyûn müceddeden minber vaz' idüb câmi'-i şerîfe imâm ve hatîb nasb ve ta'yîn olunmak lâzım ve mühim olmağla müteveffâ-yı mezbûr mahlûlünden imâmet ve hitâbet ber vech-i hasbî Veli'ye nâibi Abdurrahman 'arzıyla tevcih buyruldu”. Zilkade 1211/Nisan-Mayıs 1797 (VGMA, HD, no: 565, s. 77).

Hurufat kayıtlarında böylesine önemli bir devlet adamının adı zikredilmeden geçilmezdi.

Ulukale, 1994 yılında terör saldırısında maruz kalmış ve bu esnada köyle birlikte camisi de tamamen yakılarak tahrip edilmiştir. Nitekim bugün cami harabesinden başka geriye pek bir şey kalmamıştır (bkz. Resim-4). Fakat köy yeniden inşa edildiğinde yeni bir cami de yaptırılmıştır (bkz. Resim-3).

Ulukale'deki cami, 17. yüzyılda vakıf eseri olduğundan, vakfın ve caminin yönetiminden sorumlu bir mütevellisi ile bir imam-hatibi ve temizlik işlerine bakan bir personeli (*ferraş*) de vardı. Caminin temizlik görevlisi olan ve günlük bir akçe ücretle bu vazifeyi yürüten *Timurtaş*, 1691 yılı sonlarında vefat ettiğinden, vazifesi oğlu *Muharrem*'e verilmiştir (VGMA, HD, no: 1098, s. 241). Aynı tarihte caminin mütevellisi olarak vazife yapan ve hizmetine karşılık olarak günlük 1,5 akçe ücret alan *Hasan*'ın beratı 1704 yılı başlarında yenilenmiştir (VGMA, HD, no: 1098, s. 242). 1704 yılı başlarında cami *ferraş* olarak vazife yapan *Muharrem*'in de beratının yenilenmiş⁴⁶ olması, *III. Ahmed*'in 1703 yılında yeni Osmanlı padişahı olarak tahta çıkmasından sonra tüm beratların (yani göreve atanma belgelerinin) da yenilediğini göstermektedir. Caminin mütevellisi olan *Hasan*, 1707 yılı başlarında vefat ettiğinden vazifesi oğlu *Ali*'ye tevcih edilmiştir (VGMA, HD, no: 1098, s. 243). 1732 yılında günlük yarım akçe ücretle camide imam ve hatip olarak vazife yapan *Hasan*'ın da beratı yenilenmiştir. *Hasan*'dan önceki cami imamı ise *Muhammed* adında biri olup kendi isteğiyle vazifesini *Hasan*'a devretmiştir (VGMA; HD, no: 1094, s. 133). 1755 yılına gelindiğinde, caminin imam-hatibi *İsmail* adında biridir ve söz konusu tarihte beratı yenilenmiştir (VGMA, HD, no: 1092, s. 127). Günlük yarım akçe maaşla bu vazifeyi yürüttüğü anlaşılan *İsmail*, 1766 yılı sonlarında vefat ettiğinden yerine oğlu *İbrahim* atanmıştır (VGMA, HD, no: 1099, s. 20).

18. yüzyılın sonlarında cami yeniden yapılıncaya, imam ve hatipliğine yine *İbrahim* adında biri, ücretsiz yapmak üzere tayin edilmiştir ki, muhtemelen bu aynı kişidir. Nitekim onun 1797 yılında vefatı üzerine, *Çemişgezek* naibinin hükümete arzıyla, yerine oğlu *Veli* tayin edilmiştir (VGMA, HD, no: 565, s. 77). Fakat *Veli*'nin de 1808 yılında vefatı sebebiyle vazifesi *Ömer* adında birine ve yine ücretsiz yapmak üzere tevcih edilmiştir (VGMA, HD, no: 541, s. 175). Öyle anlaşılıyor ki, caminin vakıf akarları da ortadan kalktığı için, bu dönemde imam ve hatip olarak vazife yapan personele hizmetine karşılık olarak artık hiçbir ücret ödenemiyordu.

⁴⁶ “Çemişgezek’de Ulukal’a karyesinde Hacı Mustafa Paşa Cami’inde *ferrâş Muharrem*’e *tecdid*”. Şevval 1115/Şubat/Mart 1704 (VGMA, HD, no: 1098, s. 242)

Bugün neredeyse tamamen harap olan ve geriye kemerlerinden başka bir şey kalmayan (bkz. Resim-4) köy camisine geç devirde eklenmiş bir son cemaat yerinden girilmekteydi. Yapının ortasında üç kalın ayak yer aldığından, giriş kapısı yana kaydırılmıştı. Mihrap duvarına paralel üç ayakta çıkan kemerler doğu ve batı duvarlarına bağlanmakta, böylelikle yapı enine dört nefe bölünmekteydi. Ayrıca kemerlerin duvarlara bağlandıkları yerlerde duvar ayakları dikkat çekmekteydi. Yapının üst örtüsü düz damdı. Cami eğilimli bir arazide yapıldığından pencereler genellikle batı duvarına açılmış, doğu duvarına açılan pencere de oldukça yukarı alınmıştı. İçi beyaz badanalı, yalın görünümlü camide, mihrap ve minber de bu yalın görünüşüne uygun şekilde düşünülmüştü. Tam orta eksene, kemerleri tutan üç ayağın konması yüzünden mihrap biraz sola, doğuya kaydırılmıştı (Sözen 1973: 122-125).

6.3-Kilise

Köyün doğusundaki sarp kayalıkların eteğinde yapılmıştır. Moloz ve yer yer kesme taşların kullanıldığı bu küçük kilisenin en çok yıkıma uğrayan kısmı da girişidir. Bugün tamamen harap durumda olan bu küçük kilisenin esasını, bir sivri kemerle desteklenen beşik tonozlu kısımla, dışarıdan gizlenen yarım yuvarlak apsis teşkil etmekteydi. Yer yer sıvaları dökülmüş ve bozulmuş olduğundan duvarların fresklerle bezeli olup olmadığı anlamamıştır. Kilisenin inşa tarihi konusunda ise herhangi bir ipucu yoktur (Sözen 1973: 121).

6.4-Ferruşad Bey Türbesi

Köyün bugünkü sınırlarının biraz dışında, tarlalar arasındadır. Çevresinde yer yer bazı yapı kalıntılarının varlığı dikkat çekmektedir. Kesme taş, moloz taş ve tuğlanın kullanıldığı bu yapı bütünüyle ayakta. Fakat özellikle kubbesi zamanla tahrip olduğu için (bkz. Resim-5), yakın zamanda restore edilerek yenilenmiştir. Kapının üzerinde dört satırlık bir Arapça kitabesi vardı. Bu kitabe, 1997 yılında yerinden sökülerek çalınmış ise de 2017’de bulunarak Tunceli Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü’ne teslim edilmiştir. Henüz yerine konulmamış olan bu kitabede, türbenin Ferruşad Bey’e ait olduğu ve Zilhicce 957 (Aralık 1550/Ocak 1551) tarihinde bitirildiği zikredilmektedir (Sözen 1973: 127-128). Türbede yatan Ferruşad Bey, Osmanlıların ilk Çemişgezek Sancakbeyi olan *Pir Hüseyin Bey*’in oğlu olup, babasının ölümünden sonra Çemişgezek’ten ayrılıp müstakil sancak yapılan *Mazgirt*’in sancakbeyliğine getirilmiştir. Fakat kardeşlerinin onu devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman’a ihanetle ve devlet malını zimmetine geçirmekle suçlayıp hakkında şikâyetçi olmaları sebebiyle katledilmiştir (Ünal 1999: 39).

Dış yüzleri kesme taşlarla kaplanmış olan türbe sekizgen bir plana sahiptir. Gövde kısmının altında, ortasında ve üstünde, kırmızı kesme taşlardan üç sıra şeritle, yalın kesme taşlardan meydana gelen cepheler hareketlendirilmiştir. Giriş kapısı ve iki yandaki pencerelerin üstü hafif sivri kemerlidir. Kemerlerin içindeki esas pencereler ise düz taştan hatıllarla şekillendirilmiştir (Sözen 1973: 130).

6.6-Meydan Çeşmesi

Bütün yüzleri kesme taşlarla kaplanmış olan bu çeşme, bu yörenin en karakteristik çeşmelerinden biridir. İçinde maşrapa konmasına yarayan küçük bir nişin dışında, çeşmenin iki de musluğu vardır (bkz. Resim-6). Kitabesi olmayan bu çeşmenin 16. yüzyılın sonları veya 17. yüzyılın başlarında yapılmış olması muhtemeldir (Sözen 1973: 134).

6.7-Değirmen

Ulukale'de 16. yüzyılın başlarından itibaren mevcut olduğu anlaşılan ve su kuvvetiyle çalışan iki taşlı bir değirmen vardı. Tahıl öğütmekte kullanılan bu değirmen, yılın altı ayı çalıştırılır ve her taşı için 30 akçe olmak üzere, devlete yıllık 60 akçe vergi ödenirdi. 1907 tarihli Mamuratü'l-aziz Salnamesinde Ulukale'deki değirmenden *Hevik* ismiyle söz edilmekte ve onun *Gözeli* mevkiinde olduğu belirtilmektedir (H. 1312 Tarihli Ma'mûretü'l-Aziz Vilayet Salnamesi: 42).

6.8-Eğitim-Öğretim Kurumları

Ulukale Köyü'nde önceleri vakıf eseri olarak bir mektep veya medrese yoktu. Çocukların eğitimi, muhtemelen köyün camisinde ve geleneksel usullerle yapılmaktaydı. Fakat 20. yüzyılın başlarında köyde 27 erkek ve 4 kız çocuğun öğrenim gördüğü bir Müslüman mektebi vardı (H. 1312 Tarihli Ma'mûretü'l-Aziz Vilayet Salnamesi: 21).

6.9-Konut Tipleri

Ulukale Köyü, bir vadinin sonunda ve sarp bir tepenin de eteğinde kurulmuştu. Bulunduğu yerin özel koşulları gereği, dar yollar köyü şekillendirmişti. Evler genellikle iki katlı ve çıkmalı olup, dar sokakların iki tarafında yer alıyordu (Sözen 1993: 119). Fakat bugün bu sokak ve evlerden geriye yıkıntılardan başka pek bir şey kalmamıştır. Çünkü 1994 yılında gerçekleştirilen terör saldırısından sonra köy neredeyse tamamen yakılmış, 2-3 kilometre batıda yeniden inşa edilmiştir.

Köy evlerinin planlanmasında üç ana unsur göz önünde bulunduruldu ki, bunlar; insan ve hayvan bölümleri ile depolama ve sergileme bölümleriydi. İnsan bölümü, bir veya birkaç oda ile mutfak ve yemek odası olarak

kullanılan ocaklı odayı ihtiva ederdi. Büyük evlerde genellikle kiler mutfakın yanında bulunurdu. Bazı hallerde evin tahıl ambarı bu işi de görürdü. Oturma ve yatma bölümü, çoğunlukla avludan bir merdivenle çıkılan birinci katta ve ahırın üzerinde olurdu. İnsan bölümünün iki katlı olduğu evlerde mutfak ve kiler alt kata yerleştirilirdi. Bütün evlerin ikinci büyük kısmı ise ahırdı. Samanlık, merak, tahıl ambarı gibi depolama alanları, binanın alt katında, ahırın yanında veya avlunun çevresinde yer alırdı. İnsan bölümü ile hayvan bölümü bağlantısı avlu ile kurulmaktaydı. Küçük evlerde, çatı altına girmiş küçük bir hol, bütün elemanlar arasındaki tek sirkülasyon elemanı olarak aynı ödevi görmekteydi. Her tip evde tahıl ve meyve sergilenen bir dam da bulunurdu. Dolayısıyla bütün iki katlı evlerde, alt kat üst kata göre daha geniş bir alanı kaplardı. Tuvalet ise yapının ana tasarısının dışında, avlunun veya damın insan bölümünden uzak bir köşesine yerleştirilirdi (Kuban 1970: 175)

Şer'iyeye Sicillerinde yer alan birkaç tereke kaydı, köydeki konutlarda kullanılan eşyalar ve fiyatları hakkında da bize az çok fikir vermektedir. Mesela, 1863 yılı başlarında vefat eden ve geride bıraktığı mal varlığından zengin biri olduğu anlaşılan *Sadullah oğlu Ahmed*'in 70 kuruş kıymetinde yedi tane bakır kabı, 7,5 kuruş kıymetinde bir baltası, 5'er kuruş kıymetinde bir kazması ve bir nacağı, 20 kuruş kıymetinde iki eski çuvalı, 10 kuruş kıymetinde bir hırarı, 20 kuruş kıymetinde eski bir palası, 15 kuruş kıymetinde eski keçesi, 50 kuruş kıymetinde eski yatağı, 100 kuruş kıymetinde bir tüfeği, 300 kuruş kıymetinde iki öküzü, 60 kuruş kıymetinde bir tosunu, 100'er kuruş kıymetinde bir ineği ve bir eşiği, 25 kuruş kıymetinde bir buzağısı, 150 kuruş kıymetinde yedi tane keçisi ve oğlağı, 200 kuruş kıymetinde 10 tane koyun ve kuzusu, 70 kuruş kıymetinde altı tane tohlusu⁴⁷, 160 kuruş kıymetinde iki kile tohum ve bulguru ile 300 kuruş kıymetinde bir evi vardı. Vefatından sonra geride bıraktığı bu mirası, eşi *Mine Hanım* ve babası *Sadullah* ile çocukları *Mustafa*, *Numan*, *İsmihan*, *Esmâ* ve *Mine*'ye şer'î miras hukukuna göre taksim edilmiştir (ÇŞS, no: 379: 158).

1881 yılı sonunda vefat eden *Halil oğlu Hasan Ağa*'nın geride bıraktığı mal varlığı ise; üç kat yatak, bir halı, altı tane bakır kap, bir keçe, bir palas, iki çift çuval, bir balta, bir kazma, bir öküz, bir inek ve üç keçi, *Ulupınar* adlı yerde bir bahçe ve bir bağ evi ile köy içindeki iki evden (biri harap durumdaydı) oluşuyordu. Bütün bu malların toplam kıymeti ise 1335 kuruş olup, eşi *Emine Hanım* ile çocukları *Habip*, *Sultan*, *Ayşe*, *Fedişe* ve *Şerife* arasında yine şer'î hukuka göre taksim edilmiştir (ÇŞS, no: 379: 295).

⁴⁷ Altı aylıkla bir yaş aralığındaki kuzu.

Sadullah oğlu Ahmed ve Halil oğlu Hasan Ağa'ya nazaran, daha az mal varlığı olan ve 1882 yılı başlarında vefat eden *Halil oğlu Mehmed*'in mirası ise; iki kat yatak, bir palas, bir keçe, bir çift çuval, beş tane bakır kap, bir balta, bir öküz ve dört keçi ile *Yücebağ* adıyla bilinen bir bahçe ve biri yeni, ötekisi de harap olmak üzere, iki evden oluşuyordu. Bütün bu mallarının toplam değeri ise 678 kuruştı. Bu miras, masraflardan sonra, müteveffanın eşi Ayşe Hanım ile çocukları *Halil, Emine ve Ümmetullah* arasında şer'î hukuka göre pay edilmiştir (ÇŞS, no: 379: 278).

Sonuç

1515 yılında Çemişgezek'le birlikte Osmanlı yönetimine geçen Ulukale Köyü, 1541 yılından önce Rabat adıyla da biliniyordu. Bu köy, Ulukale Nahiyesi'nin merkezi konumunda olup, tarihi kalesi, değirmeni, boyahanesi ve hanıyla çevresindeki köylere nazaran daha üstün bir konumdaydı.

Ulukale Köyü'nün Türklerden önceki sakinleri Ermenilerdi. Buraya Müslüman Türk nüfusun iskânı ise 1524-1540 yılları arasında gerçekleşmiştir. Fakat bunların nereden geldikleri ve hangi aşirete mensup oldukları konusunda kaynaklarda bir bilgi yoktur.

Ulukale, tarım ve hayvancılığın ön planda olduğu tipik bir Anadolu yerleşmesi özelliğini taşımaktaydı. Köyde vergiye konu olan başlıca ürünler, buğday, arpa, darı, üzüm ve pamuktu. Coğrafi yapısının müsait olması sebebiyle, hayvancılık da yaygın olarak yapılıyordu. Ayrıca arıcılık da köyün ekonomik faaliyetleri arasında yer alıyordu. Fakat bugün Ulukale'nin en önemli geçim kaynağını oluşturan dut yetiştiriciliği Osmanlı döneminde pek yaygın değildi. Dolayısıyla bu ürünün köy ekonomisinde ağırlığını hissettirmesi Cumhuriyet Döneminde mümkün olmuştur. Köyde Osmanlı Döneminde mevcut olan bağlar ise bugün tamamen ortadan kalkmıştır.

Ulukale'nin tarihi yapıları, eski bir kale kalıntısıyla, cami, kilise, çeşme ve Ferruḫşad Bey'e ait bir türbedir. Fakat çeşme ve yakın zamanda restore edilen Ferruḫşad Bey Türbesi haricindeki yapılar bugün tamamen harap durumdadır. Köyde Osmanlı döneminde iki defa cami yaptırılmış, bunlardan ilki zamana yenilerek yıkılırken, ikincisi de 1994 yılında meydana gelen terör saldırısı sonucunda yakılarak harabeye çevrilmiştir. Bugünkü cami ise köyün yeniden kurulduğu alanda yakın zamanda inşa edildiği için tarihi bir vasfı yoktur. Yine, sarp bir tepenin altında kurulmuş olan köy yerleşmesi de camisiyle birlikte yandığından, eski evlerden de geriye pek bir şey kalmamıştır.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Tahrir Defterleri (TD): 64, 213 ve 998 numaralı defterler.

Mühimme Defterleri: 12 Numaralı Mühimme Zeyli.

Nüfus Defterleri (NFS-d): 2603, 2604, 2605 ve 2606 numaralı defterler.

1.2. Tapu Kadstro Genel Müdürlüğü Kuyuûd-ı Kadime Arşivi (TKA)

106 ve 164 numaralı tahrir defterleri.

1.3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Hurufat Defterleri: 541, 565, 1092, 1094, 1098 ve 1099 numaralı defterler.

1.4. Şer‘iyye Sicilleri

379 numaralı Çemişgezek Şer‘iyye Sicili (ÇŞS), Milli Kütüphane, Ankara.

2. Salnameler

H. 1312 (M.1894) Tarihli Ma‘mûretü’l-Aziz Vilayet Salnamesi.

H. 1325 (M. 1907) Tarihli Ma‘mûretü’l-Aziz Vilayet Salnamesi.

3. İl Yıllıkları

Tunceli İl Yıllığı, 1967.

Tunceli 1973 İl Yıllığı.

4. Kaynak Eserler

Mehmed Süreyya (1996), *Sicill-i Osmanî*, c. 5, (Yayına Haz. Nuri Akbayar), İstanbul.

5. Araştırma ve İncelemeler

ACUN, Fatma (2000), “Osmanlı Tarihi Araştırmalarının Genişleyen Sınırları: Defteroloji”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 1, İstanbul, s. 319-332.

AKSIN, Ahmet (1999), *19. Yüzyılda Harput*, Elazığ.

BAYKARA, Tuncer (1988), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, I. Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara.

BEYDİLLİ, Kemal (2013), “Yûsuf Ziyâ Paşa”, *DİA*, c. 44, İstanbul, s. 34-37.

ÇELİK, Kürşat (2014), “Keban'da Yusuf Ziya Paşa Külliyesi Vakfı”, *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 1/1, Elazığ, s. 49-64.

ÇOBANOĞLU (2013), “Yûsuf Ziyâ Paşa Külliyesi”, *DİA*, c. 44, İstanbul, s. 37-38.

DARLING, L. T. (1996), *Revenueraising and Legitimacy: Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1500-1660*, Leiden.

EMECEN, Feridun (1993), “Çift Resmi”, *DİA*, 8, İstanbul, s. 309-310.

EMECEN, Feridun M. (1991), “Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Tahrir Defterleri”, *Tarih ve Sosyoloji Semineri, 28-29 Mayıs 1990: Bildiriler*, İstanbul, s. 149-155.

EMECEN, Feridun-ŞAHİN, İlhan (1999), “Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri”, *Belgeler (Türk Tarih Belgeleri Dergisi)*, XIX/23, Ankara, s. 58-121.

İNALCIK, Halil (1993), “Köy, Köylü ve İmparatorluk”, *Osmanlı İmparatorluğu-Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, s. 1-14.

İNALCIK, Halil (1954), *Hicrî 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara.

İNALCIK, Halil (2012), “Timar”, *DİA*, c. 41, İstanbul, s. 168-173.

KALLEK, Cengiz (2002), “Kile”, *DİA*, c. 25, Ankara, s. 568-571.

KALLEK, Cengiz (2004), “Men”, *DİA*, c. 29, Ankara, s. 105-107.

KARPAT, H. Kemal (2003), *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

KILIÇ, Orhan (1997), *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ.

KUBAN, Doğan (1970), “1968 Yazında Keban Barajı Bölgesinde Köy Mimarisi İncelemeleriyle İlgili Ön Rapor”, *1968 Yaz Çalışmaları*, Ankara.

KUNT, Metin (1978), *Sancaktan Eyâlete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerâsı ve İl İdâresi*, İstanbul.

LOWRY, H. W. (1992), *Studies in Defterology: Ottoman Society in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, İstanbul.

ÖZ, Mehmet (2007), “Reâyâ”, *DİA*, c. 34, İstanbul, s. 490-493.

ÖZ, Mehmet (2010), “Tahrir”, *DİA*, c. 39, İstanbul, s. 425-429.

ÖZ, Mehmet (1991), “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, *Vakıflar Dergisi*, 22, Ankara, s. 429-439.

ÖZCAN, Abdülkadir (2007), “Redif”, *DİA*, c. 34, İstanbul, s. 523-526.

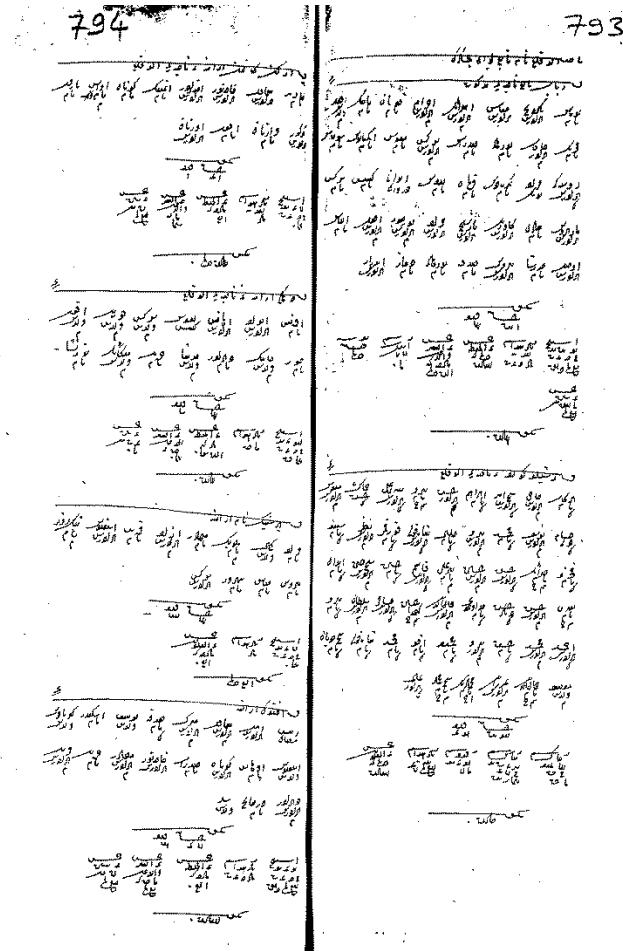
ÖZEL, Oktay (2000), “Avârız ve Cizye Defterleri”, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, (haz. Halil İnalçık-Şevket Pamuk), Ankara, s. 35-50.

- SAHİLLİOĞLU, Halil (1991), “Bâd-ı Hevâ”, *DİA*, c. 4, İstanbul, s. 416-418.
- SAHİLLİOĞLU, Halil (1991), “Avârız”, *DİA*, c. 4, İstanbul, s. 108-109.
- SARAÇOĞLU, Hüseyin (1989), *Doğu Anadolu Bölgesi*, İstanbul.
- SÖZEN, Metin (1973), “Çemişgezek’in Ulukale Köyü’ndeki Mimarî Eserler”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: 5, s. 119-140.
- SUNKAR, Murat (2011), “8 Mart 2010 Kovancılar-Okçular (Elazığ) Depremi; Yapı Malzemesi ve Yapı Tarzının Can ve Mal Kayıpları Üzerindeki Etkisi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 56, İstanbul, s. 23-37.
- ŞAHİN, İlhan (2006), “Nahiye”, *DİA*, c. 32, İstanbul, s. 306-308.
- ÜNAL, Mehmet Ali (1999), *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara.
- YILMAZÇELİK, İbrahim (2011), *Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı İdari, İktisadi ve Sosyal Hayat*, Ankara.
- YILMAZÇELİK, İbrahim (1995), *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-840)*, Ankara.
- YILMAZÇELİK, İbrahim (2000), “Osmanlı Hakimiyeti Sürecinde Diyarbakır Eyaleti Valileri (1516-1538)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/1, Elazığ, s. 238-287.
- YİĞİT, İsmail (2008), “Ribât”, *DİA*, c. 35, İstanbul, s. 76-79.

;

Ekler

Ek-1 Belgeler

Belge-1: 1518 Yılı Tahrir Defterinde Ulukale Nahiyesi ve Köyleri
(BOA, TD, no: 64, s. 793-794)

795

و قلمه تار آراءه ما صدی اولی

برین	مورک	کوبانور	امام	اورین	مورک	مورک	اغترار
ارقه	ورین	مورک	امام	اورین	مورک	مورک	اورین

کعبه

اسم

و قلمه تار آراءه ما صدی اولی

برین	مورک	کوبانور	امام	اورین	مورک	مورک	اغترار
ارقه	ورین	مورک	امام	اورین	مورک	مورک	اورین

کعبه

اسم

و قلمه تار آراءه ما صدی اولی

برین	مورک	کوبانور	امام	اورین	مورک	مورک	اغترار
ارقه	ورین	مورک	امام	اورین	مورک	مورک	اورین

کعبه

اسم

و قلمه تار آراءه ما صدی اولی

برین	مورک	کوبانور	امام	اورین	مورک	مورک	اغترار
ارقه	ورین	مورک	امام	اورین	مورک	مورک	اورین

کعبه

اسم

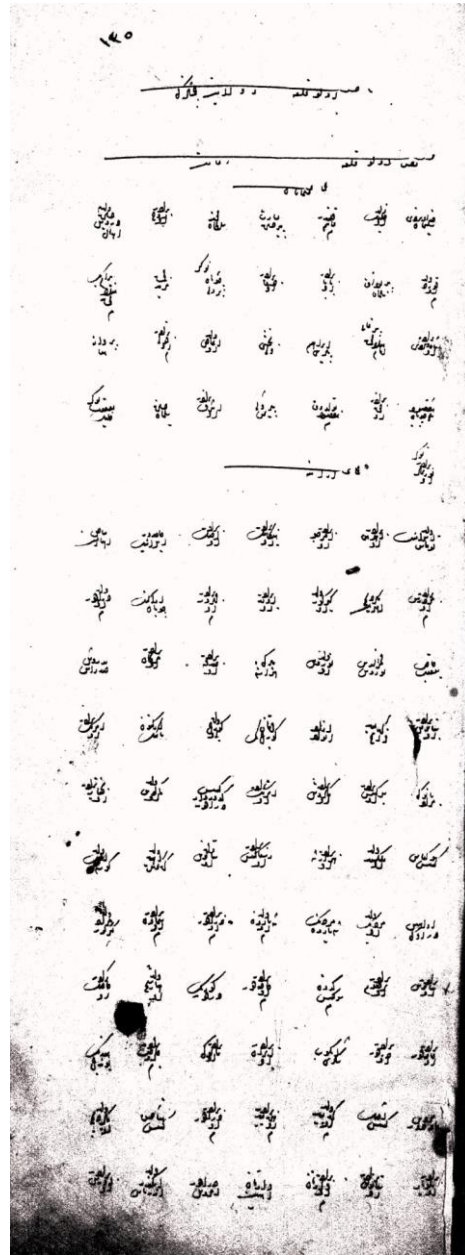
و قلمه تار آراءه ما صدی اولی

برین	مورک	کوبانور	امام	اورین	مورک	مورک	اغترار
ارقه	ورین	مورک	امام	اورین	مورک	مورک	اورین

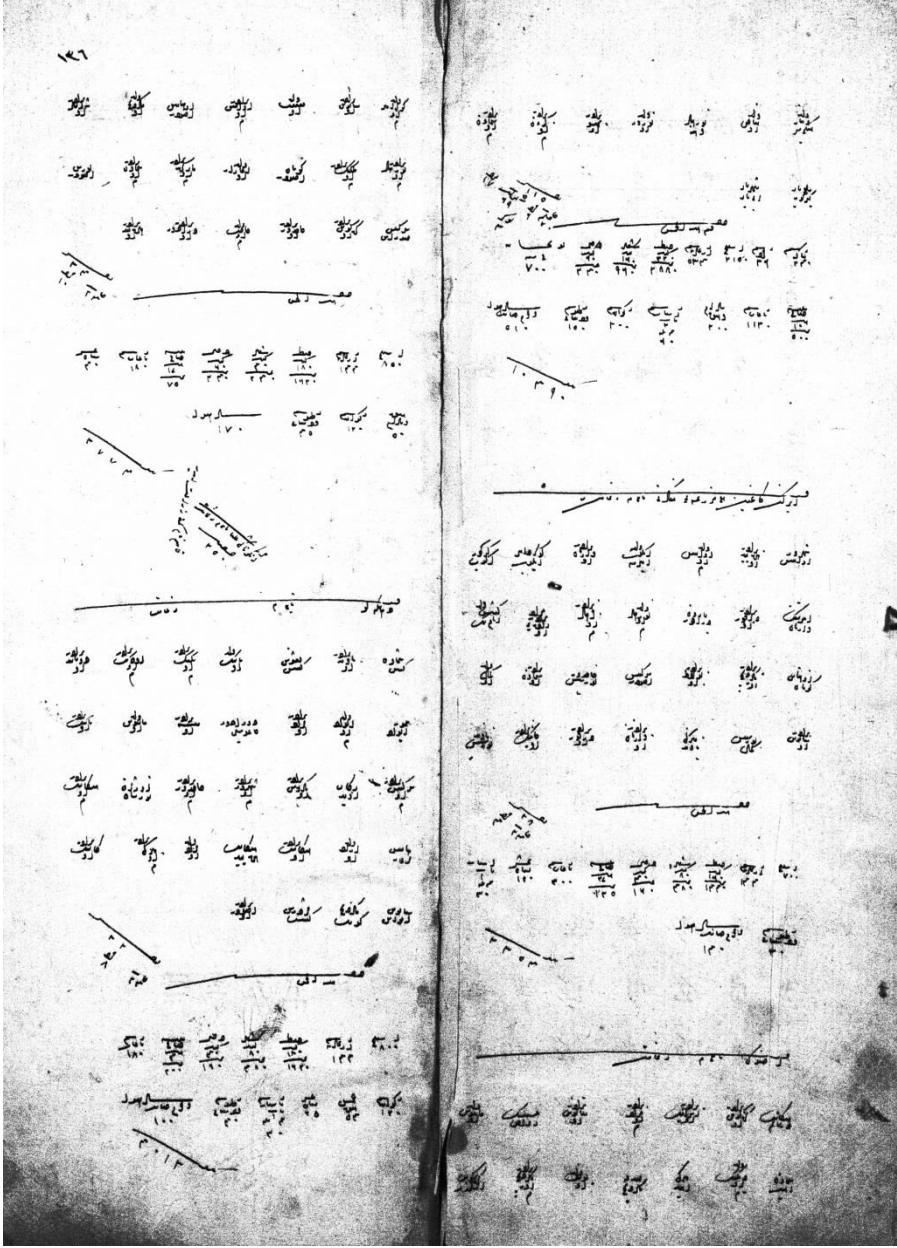
کعبه

اسم

Belge-2: 1518 Yılı Tahrir Defterinde Ulukale Nahiyesi ve Köyleri
(BOA, TD, no: 64, s. 795)

Belge-3: 1541 Yılı Tahrir Defterinde Ulukale Köyü
(TKA, TD, no: 164, v. 135a)

Belge-4: 1541 Yılı Tahrir Defterinde Ulukale Köyü
(TKA, TD, no: 164, v. 135b-136a)

43

ط
حد افندی زاده فرزندش ابراهیم اوی فرزندش خیر افندی
محمد اقری ۳۸ ۳۴
۲۰

فرزندش احمد ۳۶
فرزندش حمید ۳۸

ط
خانہ بیون اوغوز دوقاری اولونک اوغوز اولونک فریسی
۳۳۳ ۱۰۶ ۸۹ ۱۳۳ ۱۹
۱۱۶

ادوقالعه

ط
اشناد محمد اوقوز اوقوز محمد اوقوز فرزندش
۶۰ ۳۵ ۳۷ ۳۱
۲۱

دیکراوشه علی محمد اوقوز نفاذ اوقوز صالح اوقوز نفاذ
۳۵ ۳۲ ۳۵ ۳۵

ط
امام عرفانک اوقوز محمد دیکراوشه عبدالله دیکراوشه محمد
۶۰ ۳۶ ۳۸ ۳۴
۳۴

دیکراوشه اوقوز محمد اوقوز محمد عبدالله اوقوز محمد
۳۵ ۳۲ ۳۵ ۳۵

ط
بیراوشه محمد فرزندش بکر فرزندش اول
۳۸ ۳۵ ۳۷

ط
شاد صابا اوقوز فرزندش عثمان سورالله اوقوز محمد دیکراوشه صالح
۳۵ ۳۵ ۳۲ ۳۱
۳۱

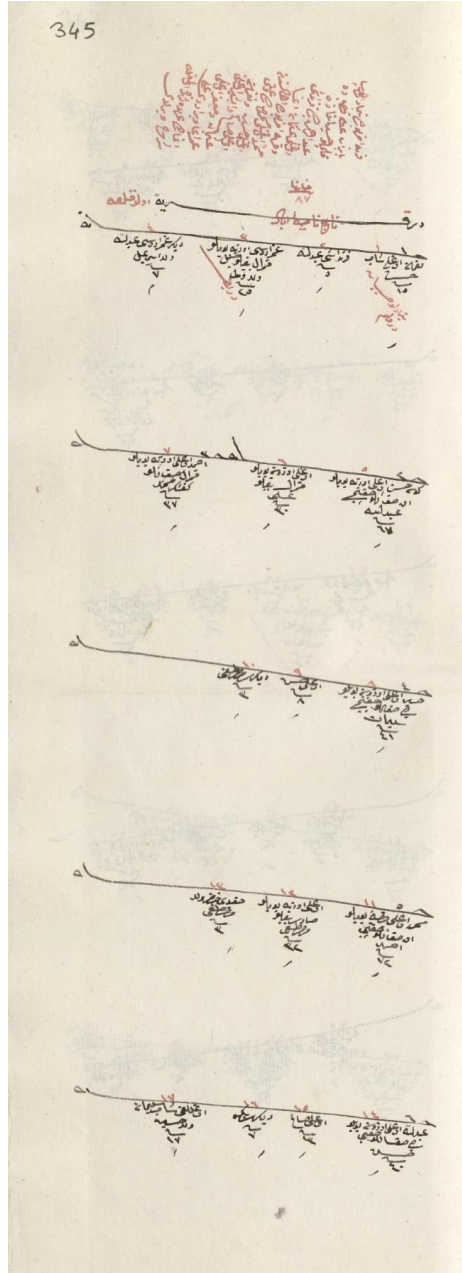
دیکراوشه محمد عفتار اوقوز محمد دیکراوشه کونک دیکراوشه محمد
۳۸ ۳۲ ۳۲ ۳۱
۳۱

دیکراوشه ابراهیم ۳۸

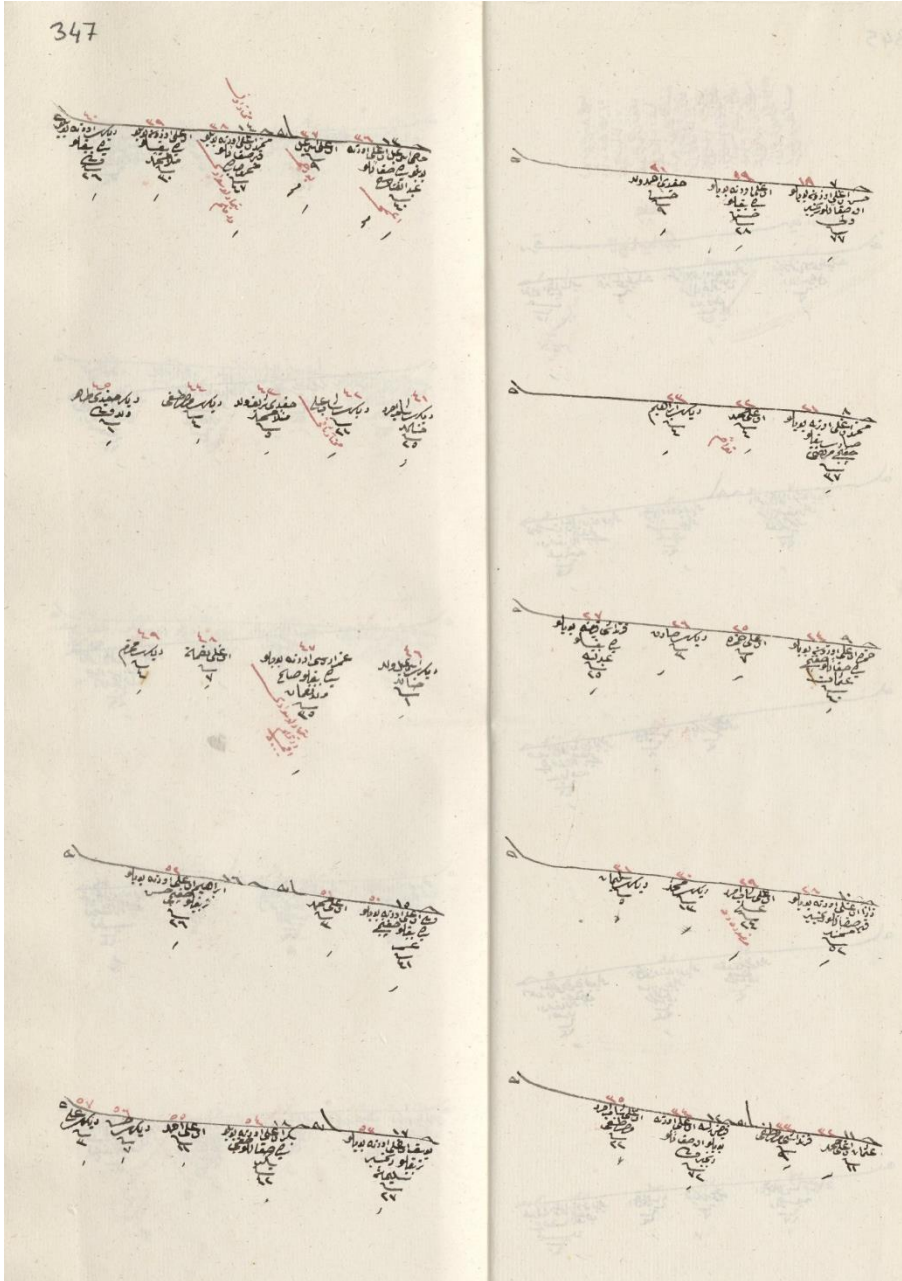
Belge-5: 1835 Yılı Nüfus Defterinde Ulukale Köyü
(BOA, NFS-d, no: 2603, s. 43)

<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>	<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>
<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>	<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>
<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>	<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>
<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>	<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>
<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>	<p>حاج محمد علی محمد ۵۵ ۵۰ ۴۸ ۴۷ ۴۶ ۴۵ ۴۴ ۴۳ ۴۲ ۴۱ ۴۰ ۳۹ ۳۸ ۳۷ ۳۶ ۳۵ ۳۴ ۳۳ ۳۲ ۳۱ ۳۰ ۲۹ ۲۸ ۲۷ ۲۶ ۲۵ ۲۴ ۲۳ ۲۲ ۲۱ ۲۰ ۱۹ ۱۸ ۱۷ ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>

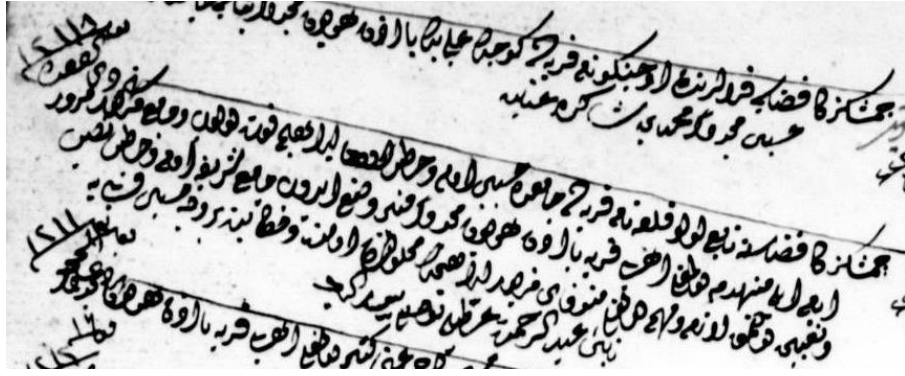
Belge-6: 1835 Yılı Nüfus Defterinde Ulukale Köyü
(BOA, NFS-d, no: 2603, s. 44-45)

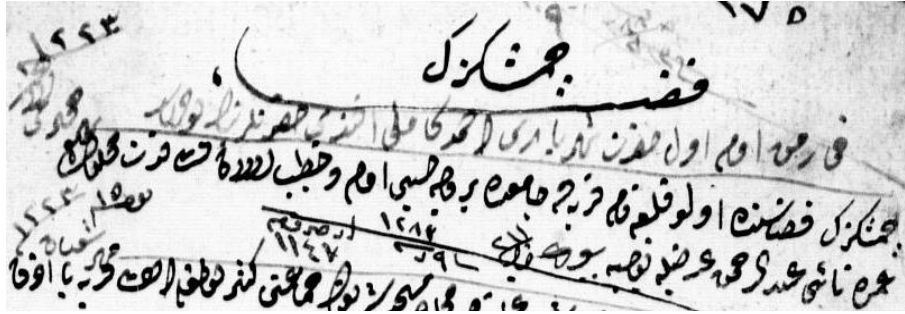
Belge-7: 1840 Yılı Nüfus Defterinde Ulukale Köyü
(BOA, NFS-d, no: 2604, s. 345)

Belge-8: 1840 Yılı Nüfus Defterinde Ulukale Köyü
(BOA, NFS-d, no: 2604, s. 346-347)

Belge-9: Mustafa Paşa Camii'ine yapılan bazı atamaları gösteren Hurufat kayıtları (HD, no: 565, s. 77)

Belge-10: Mustafa Paşa Camii'ine yapılan bazı atamaları gösteren Hurufat kayıtları (HD, no: 541, s. 175)

١٥٨

تملكك ابيس رضي الله عنه ، ولولده قریبا اخلص اولاده بهنج اهرم وفات ابوح احمد بسند لوك ورتق اوله
تمكویر بیست صلح ایله کیروض اطلاق وشمس وقرقره (أسود وبعزوه قرینه وری سوله ایضا رقتهم لکوم)
تم فایک ترکسنگ وقرقره اهرم سلم

اوران کاشی	۸۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
قرقره	۷۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
قوت وقرقره	۷۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

١٨١٨

تیمورلار	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
زوجه کورده	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
دره شیره	۱۱۸		

٨١٨

۱۰۰۰
۹۷۰

بیمه الورد القیسم اولوجونگه

... ع. ق. د. ا. ص. ب.

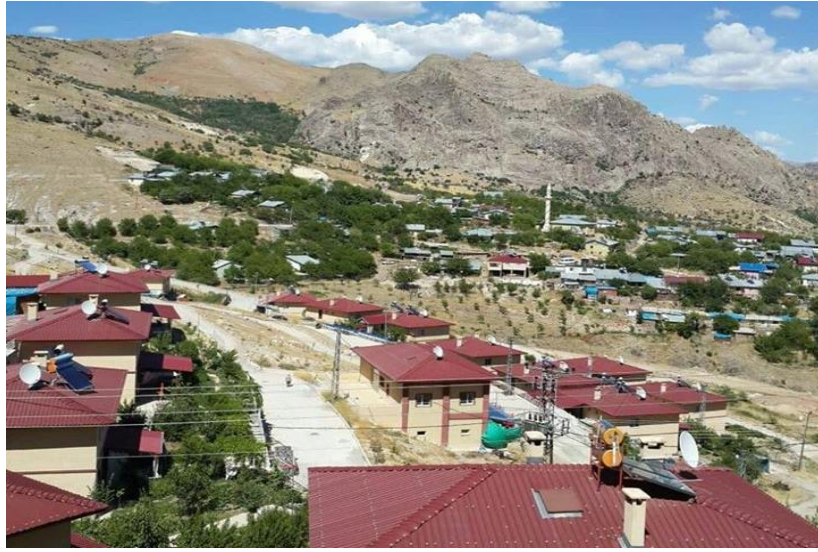
Belge-11: Sadullah oğlu Ahmed'in Terekesi (ÇŞS, no: 397, s. 158)

Resim-1: Ulukale Köyü'nden Bir Görünüm (Eski Yerleşimi)

Resim-2: Eski Ulukale Köyü'nden Bir Görünüm (Eski Yerleşimi)

Resim-3: Ulukale Köyü'nden Bir Görünüm (Yeni Yerleşimi)

Resim-4: Ulukale Köyü Camii Harabesi

Resim-5: Ferruḫşad Bey Türbesinin Eski Görünümü

Resim-6: Meydan Çeşmesi